

de Angstelkroniek

Jaargang 2017 - Voorjaarseditie

Nr. 47

Inhoud:

Abcoude-Baambrugge 900 jaar brengt dorpen bij elkaar

De voedselbank in historisch perspectief

De schilder Jan Visser Jr.

Postbezorging, Telegraaf en Telefonie in Abcoude en Baambrugge

Kinderleven in een verzuilde samenleving

De Angstelkroniek is een uitgave van de Historische Kring Abcoude-Baambrugge en verschijnt twee maal per jaar.

Contributie:

Lidmaatschap € 15,00 per jaar

Losse nummers € 7,50

Rabobank NL79RABO 03005 529 39

ISSN: 1569-6146

ANBI nr. 59189

Redactiesecretariaat en eindredactie:

Historische Kring Abcoude-Baambrugge

Hollandse Kade 22

1391 JD Abcoude

historischedringabcbbaam@gmail.com

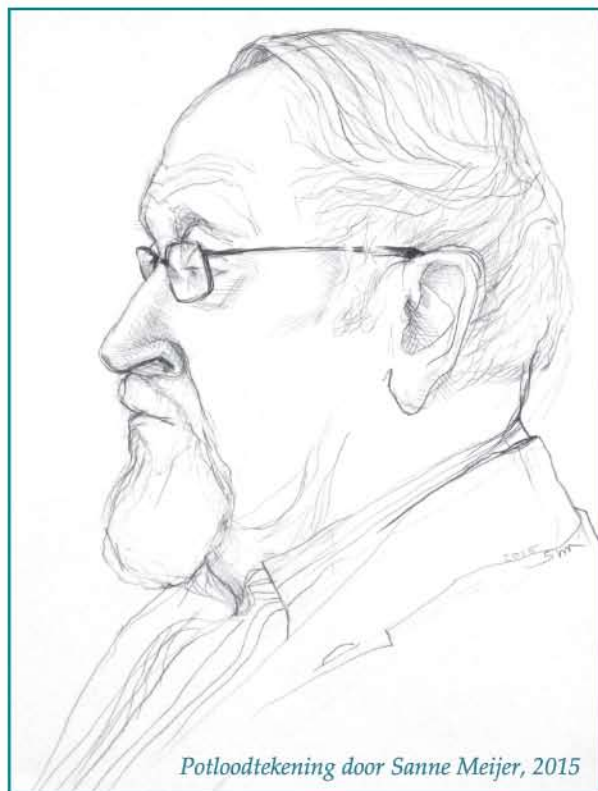
Van de redactie

Al in het eerste nummer van de *Angstelkroniek*, dat in februari 1999 verscheen, schreef Wim Timmer twee artikelen. Het eerste ging over eendekooien in Abcoude, het tweede had de Wilhelmina-linde voor het Gemeente- en Polderhuis tot onderwerp. In beide bijdragen liet hij zien archiefonderzoek niet te schuwen.

Ook de onderwerpen typeren hem, bescheiden, maar met een rijke geschiedenis die de lezer treft. Het is niet bij deze twee artikelen gebleven. In alle tot dusver verschenen 46 nummers heeft hij de lezers laten genieten van zijn grote kennis van de geschiedenis van Abcoude en Baambrugge. Vanaf 2008 was hij eindredacteur. In het laatste nummer kondigde hij zijn afscheid

aan: de bebouwingsgeschiedenis van de Koppeldijk werd zijn laatste bijdrage. De *Angstelkroniek* was niet zijn eerste en enige podium. In het gedenkboek *Abcoude en Baambrugge* uit 1985 schreef hij het hoofdstuk over de horeca in beide dorpen. Daarna werkte hij mee aan de geschiedenis van het Fort (1991) en over *Abcoude en het Spoor* (1993). Een mijlpaal was in 2010 de *Kroniek van Abcoude en Baambrugge*, waarin de door hem zo trouw verzamelde gegevens van jaar tot jaar, van maand tot maand, een plaats vonden. Deze uitgave overstijgt het lokale karakter ervan, want hierin zijn gegevens te vinden die ook voor andere plaatsen belangrijk kunnen zijn, zoals de aanleg van de eerste riolering, de komst van elektriciteit of het eerste vrouwelijke raadslid. Het was een prachtig afscheidscadeau voor alle inwoners toen de gemeente Abcoude fuseerde met De Ronde Venen. Terecht kreeg hij bij die gelegenheid de Zilveren Erepennig.

Hoe belangrijk deze bijdragen op papier ook zijn, minstens zo waardevol is zijn enorme documentatie, waarin hij zovelen heeft laten delen. Die documentatie heeft hij bijeengebracht tijdens de ontelbare dagen die hij in archieven doorbracht, zowel in Utrecht als in Mijdrecht, later Breukelen. Steeds weer opnieuw weet hij nieuwe archieven aan te boren. Maar hij legt ook vele mondelinge verhalen van dorpsgenoten vast. Zijn huis is bovendien vol met boeken en kranten. En onvermoeibaar behoeftte hij waardevolle spullen voor de ondergang en bracht deze 'schatten' onder bij de Historische Kring, in een ruimte op het Fort.

Potloodtekening door Sanne Meijer, 2015

www.historischedringabcoude-baambrugge.nl
www.facebook.com/historischedringabcoudebaambrugge

Wim stelt zijn kennis ruimschoots beschikbaar, bijvoorbeeld voor de Monumenten Commissie van Abcoude, waarvan hij van 1992 tot 2011 lid was. Het Monumenten Inventarisatie Project maakte dankbaar gebruik van zijn adviezen. Nu is hij burgerlid van de Monumenten Commissie in De Ronde Venen. Geen publicatie over Abcoude en Baambrugge noemt niet met grote dankbaarheid zijn naam. Zijn rondleidingen door het dorp brachten velen de liefde voor hun woonplaats bij.

Ook buiten Abcoude was en is hij actief. Lange tijd was hij bestuurslid van het Grafisch Museum Nederland. Dat had te maken met zijn werk bij de firma Tetterode, waar hij – het verbaast niet – de beheerder van het archief werd en bij de opheffing van de firma ijverde hij ervoor dat het archief op een goede plaats terecht kwam. Daar komt ook zijn liefde voor de typografie uit voort – zijn verzameling ex librisen getuigt daarvan.

De *Angstelkroniek* zal zijn artikelen missen, maar zijn pen zal niet stilliggen. Om onze dankbaarheid tot uitdrukking te brengen dragen we dit nummer van de *Angstelkroniek* aan hem op.

Wim, bedankt!

In memoriam Mies Vreeken-van Brink

Op 22 februari overleed Mies Vreeken. Vanaf de oprichting waren zij en haar man Johan lid van de Historische Kring en Mies maakte lange jaren deel uit van het bestuur. In de *Angstelkroniek* schreef zij, afgestudeerd in de Zweedse taal- en letterkunde, onder meer over de A van Aasdom, waaruit haar belangstelling voor taalkunde bleek. Actief was zij bij het verzamelen van literatuur over beide dorpen, die destijds een plaats had in de openbare bibliotheek. Ook oude tradities boeiden haar en ze genoot dan ook in november vorig jaar van de lezing van de Kring over het Sinterklaasfeest.

Wij zullen haar missen.

Vernieuwde Angstelkroniek

Met trots presenteer ik u als voorzitter van de Historische Kring Abcoude en Baambrugge deze vernieuwde *Angstelkroniek*. Een nummer dat speciaal is opgedragen aan uw oud-voorzitter Wim Timmer. De schrijvers van de diverse artikelen in dit blad wil ik bedanken voor hun enorme inzet deze uitgave samen te stellen. Maar ook is veel dank verschuldigd aan Jeroen Bohlken. Hij heeft voor de opmaak van de vernieuwde uitgave gezorgd. Natuurlijk is er ook veel werk verzet met het leegruimen van het Fortdepot naar het nieuwe depot Hollandse Kade 22 Abcoude. Wij zijn erg blij met ons nieuwe onderkomen, omdat het materiaal hier goed is opgeslagen.

Ik doe een oproep aan u eventuele herinneringen aan vroeger op te schrijven. Ook kunt u natuurlijk contact opnemen met de redactie, zodat wij uw verhalen kunnen opschrijven en oud beeldmateriaal kunnen opslaan in het archief van de Historische Kring Abcoude-Baambrugge.

Ik hoop dat u veel leesplezier aan het blad gaat beleven.

Dick Kok

Bestuursmedeling

Voor de algemene gegevens en de financiële verantwoording verwijzen wij u naar onze website.

Abcoude-Baambrugge 900 jaar brengt dorpen bij elkaar

In 1985 vierden Abcoude en Baambrugge het 900-jarig bestaan. Gesteund door een enthousiaste bevolking en onder leiding van een bekwaam Stichtingsbestuur ontrolde zich een waar volksfeest mét koninklijk bezoek. Bovendien leidde het tot verbetering van de onderlinge verhoudingen tussen de beide dorpen.

Als startpunt van de geschiedenis van Abcoude en Baambrugge, nu ruim 930 jaar geleden, geldt de eerste geschreven bron uit 1085, waarin de Bisschop van Utrecht gronden overdroeg aan het Kapittel van Sint-Jan. Het kapittel (bestaande uit geestelijken uit de hogere klassen) was belast met het bestuur van een van de vijf kerken van de stad Utrecht en beschikte om in zijn materiële behoefte te voorzien over goederen en landerijen. Het kapittel van Sint-Jan kreeg in 1085 de beschikking over een nog te ontginnen moerasgebied rond het huidige Mijdrecht, en het moest met de bewoners van Abcoude een afspraak maken over de gezamenlijke grens. Die bewoners van Abecenwalde, zoals ze in de oorkonde worden genoemd, waren toen al bezig vanuit de oeverwallen van Holendrecht, Angstel en Gein het veengebied te ontginnen.

Voorbereidingen voor het feestjaar

Gemeentesecretaris Kompier maakte in 1982 het college van B&W erop attent dat in 1985 Abcoude en Baambrugge 900 jaar zouden bestaan. Het College van B&W (gevormd door VVD en CDA) besloot onder leiding van de in 1981 benoemde burgemeester A. Bestman dat dit gevierd moet worden en legde in haar collegeprogramma (1982-1986) vast dat er in ieder geval een historische uitgave diende te verschijnen. Medio 1983 werd een werkgroep gevormd met in lokale geschiedenis geïnteresseerde inwoners onder leiding van Marijke en Dedalo Carasso.

In mei 1984 werd een Stichtingsbestuur Abcoude-Baambrugge 900 jaar opgericht, bestaande uit de burgemeester (voorzitter) en mw. P.C. Schets, secretaris en Ab Mensink als penningmeester en mw. Adrie Bakhuizen als spin in het web. Overige leden waren mw. Hulshoff Pol-Dopschütz en de heren Theo Baltissen, Ger Bouwknegt, Dedalo Carasso, Richard Spreij, Nico de Bruin, Eugène de By en Bert Groothof. Het secretariaat kreeg een eigen werklocatie in het houten noodgebouw dat toen achter het gemeentehuis stond.

De eerste manifestatie van de feestelijkheden was een grote kostuumshow, georganiseerd door de Stichting Creatieve Vorming in november 1984 in de toen nog Hervormde Kerk van Abcoude. Meer dan 400 inwoners kwamen hierop af. Door de Stichting werden kostuums getoond en patronen beschikbaar gesteld van kleding die gedragen zou zijn omstreeks 1085. Het dorp werd hiermee warm gemaakt om in historische kostuums het feestjaar te vieren.

Het jubileumjaar werd kort hierna officieel geopend tijdens de nieuwjaarsreceptie op 9 januari 1985 met een concert van een gezelschap dat zich had gespecialiseerd in middeleeuwse muziek, 'Het Gheselschap Goet Ende Fyn' onder leiding van Robert van Lint. Tijdens de receptie werd het programma ontvouwd door het bestuur onder begeleiding van trompetters en een heraut die de officiële oorkonde uit 1085 voorlas. Het college verscheen op de receptie in historische kleding en ook bewoners hadden zich niet onbetuigd gelaten. Een bonte stoet van adellijke dames en heren, monniken, boeren en zelfs een Romeinse krijgsheer met blinkende helm trok voorbij om het gemeentebestuur en elkaar een goed feestjaar toe te wensen. VAR-columnist Fopper (Jan de Vries) sprak zijn verbazing uit over de prachtige kledij die te zien was op de nieuwjaarsreceptie. Maar hij achtte het waarschijnlijker dat onze ploeterende voorouders in het moerasgebied waar zij leefden heel anders gekleed waren geweest.

In zijn openingstoespraak meldde burgemeester Bestman dat het aanvankelijk moeilijk was om de bevolking in beweging te krijgen, maar dat dit inmiddels gelukkig volledig omgeslagen was. Ook sprak hij de hoop uit dat deze viering zou bijdragen de verschillende bevolkingsgroepen in onze gemeente weer dichter bij elkaar te brengen zodat de viering van het 900-jarig bestaan een samenbindende factor zou worden. Hierbij speelde nog steeds een rol dat Abcoude en Baambrugge in de oorlogstijd (in 1941) door de bezetter tot één gemeente waren samengevoegd. Dit was iets waarover toch altijd een wat ongemakkelijk gevoel was blijven bestaan. Ook de

*De opening van het feestjaar in de Hervormde Kerk door burgemeester A. Bestman.
Foto G. Herrebrugh*

gevoeligheden tussen het grotere en dominante Abcoude tegenover het kleinere Baambrugge speelden hierbij een rol. Een gezamenlijk 900 jaar feest zou het ongemak daarover wat moeten wegnemen.

Speciale vermelding in zijn speech kreeg het Dienstencentrum dat in het najaar gebouwd ging worden. Hij stelde: "Laten wij gezamenlijk onze schouders eronder zetten om aan onze oudere medebewoners van Abcoude en Baambrugge hun dienstencentrum te kunnen geven. Dat zou een mooie afsluiting van het feestjaar 1985 zijn. Zij hebben daarop recht".

Vermeldenswaard is ook dat tijdens de nieuwjaarsreceptie nog een oorkonde werd uitgereikt namens Bisschop Willebrands

*Het echtpaar Ouwersloot met het vaandel.
Foto G. Herrebrugh*

waarin de Godsvrede werd uitgeroepen over Abcoude "dat een vrijplaats zou worden voor vervolgd en tot ontmoetingscentrum der volken". De enige wanklank bij de opening van het feestjaar betrof de aanbidding van een door het echtpaar Ouwersloot vervaardigd vaandel met gemeentewapen met fraai geborduurd schellekoord, waar veel tijd en geld in was gestoken, die helaas in de drukte en het gedrang verloren ging.

Festiviteiten

Gedurende het feestjaar 1985 werden tal van activiteiten georganiseerd. Het sociaal-culturele leven van Abcoude bloeide en dat was ook merkbaar in het rijke aanbod. Iedere zichzelf respecterende vereniging organiseerde een demonstratiedag of een sportief toernooi, meestal eindigend met een feestelijke afsluiting. Zo organiseerde de IJscub diverse ijsevenementen op de Fortgracht en het Abcoudermeer in de week van 12-19 januari en een feestdag op 26 januari, waarna de dooi inviel. De Carnavalsverenigingen organiseerden een feestelijk Abcoude-900 Bal bij Koekenbier en in de Vijf Bogen.

De Stichting Feestelijkheden Abcoude en de IJscubs van Abcoude en Baambrugge hadden bovendien 600 manuren gestoken in de bouw van twee grote middeleeuwse torens, die op 2 maart aan de toegangswegen van beide dorpen werden geplaatst.

Ook op cultureel gebied gebeurde er veel. Onder meer werd een kunstmap met zeven kunstenaars uit onze gemeente (Jan van Evelingen, Rinus Duin, Goos Doorn, Koos Haykens, Gerda van Tol, Nico Rautenberg en Jan Vluggen) gepresenteerd met afbeeldingen van dorpsgezichten van onze gemeente.

In een sfeervolle Hervormde Kerk werd een

*De middeleeuwse torens op het Raadhuisplein met de nijvere bouwers.
Foto G. Herrebrugh*

Bredero-uitvoering vertoond van 'Poëzie Hardop', was er een concert van De Kulturele Stichting Abcoude-Baambrugge en speelde het kwartet van de bekende klarinettist, tevens plaatsgenoot, Ad van den Hoed onder auspiciën van de Lionsclub (ten behoeve van de blindenbestrijding). Ook de Abcouder Harmonie liet zich niet onbetuigd en trakterde de bevolking meermalen gedurende het jaar op fraaie concerten.

Natuurlijk was er ook veel aandacht voor historische diepgang in het feestjaar. In april/mei vond een historische tentoonstelling plaats met onder meer prentbriefkaarten, archiefstukken en objecten. Ook hingen er foto's van Jacob Olie, de bekende Amsterdamse fotograaf die ook Abcoude vaak op de gevoelige plaat had vastgelegd. De tentoonstelling, georganiseerd door Vrienden van het Dorp werd geopend door de 86-jarige dokter Van Doorn, huisarts maar ook befaamd om zijn kennis van onze dorpen. In zijn openingspeech vroeg hij aandacht voor het grote belang van Jan Trouw voor onze dorpen en zijn vele initiatieven, zoals het mede oprichten van een zweminrichting, de woningbouwvereniging en zijn zorg voor behoud van de watermolens.

In dezelfde maand vond ook nog een agrarisch historische tentoonstelling plaats op het terrein van de Coöperatie met gereedschappen en machines, maar ook met demonstraties van agrarische activiteiten.

Koninklijk bezoek

Op 21 en 22 juni 1985 culmineerden de feestelijkheden van 1985 in twee fraaie, memorabele dagen. Abcoude en Baambrugge werden hierbij zelfs met koninklijk bezoek vereerd en tevens vond de presentatie plaats van het historisch boek *Abcoude en Baambrugge 900 jaar*, waar reikhalzend naar werd uitgezien.

Het boek, geschreven door elf dorpsgenoten onder eindredactie van Marijke en Dedalo Carasso, kon zich verheugen in grote belangstelling. Werd aanvankelijk uitgegaan van een oplage van ca. 700 exemplaren, al snel bleek het aantal intekenaars bij de voorinschrijving te groeien naar uiteindelijk ca. 2600. De kostprijs bedroeg fl. 15,-. Het grote aantal intekenaars maakte het mogelijk de uitgave van het boek fraaier vorm te geven als gebonden boek met achterin de vermelding van alle intekenaars. Het boek was vanaf vrijdag 21 juni verkrijgbaar en bleek de maandag daaropvolgend reeds te zijn uitverkocht. Uiteindelijk werden er 3500 exemplaren van het boek verkocht.

Op vrijdag 21 juni begonnen de feestelijkheden met een informele bijeenkomst in de Hervormde Kerk, waarbij het historisch boek werd aangeboden aan burgemeester Bestman. Hierna vond een buitengewone raadsvergadering plaats (alle raadsleden waren opnieuw in klederdracht), bijgewoond door H.K.H. Prinses Margriet en mr. Pieter van Vollenhoven. Raadslid Bart de Vries, gewapend met pijl en boog, kwam namens de

*H.K.H. Prinses Margriet en mr. Pieter van Vollenhoven worden in Baambrugge enthousiast ontvangen.
Foto Paul Ridderhof*

Raad en B&W, onder grote bijval de van overige raadsleden, met het voorstel om als dank voor hun inspanningen, de Erepennin uit te reiken aan het verblufte echtpaar Carasso. Het koninklijk bezoek werd vervolgens verrast met een optreden van de Abcouder Harmonie waarbij de Abcoude-Baambrugge-900 hymne ten gehore werd gebracht. In Abcoude bezochten Pieter en Prinses Margriet vervolgens de tentoonstelling 'Poppen daar en hier' van SOS Kinderdorpen. Vervolgens vertrok het echtpaar naar Baambrugge waar in de Hervormde Kerk een zanghulde van de kinderen van de christelijke basisschool Ichtus ten gehore werd gebracht. Helaas vond een speciale Baambrugge-900 (linten)dans van de kinderen van BEO geen doorgang door het inmiddels regenachtige weer. Wel vond in het Dorpshuis nog de overhandiging plaats van het allereerste exemplaar van de reeds genoemde Kunstmap door drie oudere bewoners uit het dorp, mw. M. de Vries-Mes, D. Coers en mw. P. Griffioen-Blokhuis. De dag werd afgesloten met feesten in Baambrugge en Abcoude, waaronder een Zuid-Amerikaans Carnavalsfeest in de tent aan het Dokter Van Doornplein.

Historische bruiloft

De volgende dag, 22 juni, stond in het teken van een heuse historische bruiloft van het echtpaar Hendrik van Beusekom en Alida Langeveld in de stijl van 900 jaar geleden. Volgens dhr. Mensink moest deze bruiloft symbool staan voor de toekomstige betere verstandhouding tussen de beide dorpen. Onder begeleiding van de Harmonie en vendelzwaaiers uit Elsloo werd het echtpaar begeleid naar het gemeentehuis alwaar de huwelijksvoltrekking om 14.30 uur plaatsvond. Beide dorpen werden uitgenodigd voor de receptie om 16.00 uur op het Dokter Van Doornplein. Vanaf 18.00 uur vond vervolgens een grote volksmaaltijd plaats waarvoor ca. 900-1000 plaatsen beschikbaar waren op basis van voorverkoop (prijs fl 10,-), vanaf 21.00 uur gevolgd door een groot volksfeest met twee verschillende bands.

Ook hierna gingen de festiviteiten onverminderd door. Eind juni pakte de ALTC tennisvereniging flink uit met twee speciale feestdagen op 29 en 30 juni. Het was een fraai programma, professioneel gesponsord, met onder meer een demonstratie rolstoeltennis, een topmatch tussen coryfeeën Michiel Schapers en Tom Nijssen met commentaar van Dick van Rijn (Nijssen won met 6-4, 6-3), een heuse Ballonvaart en optredens van Anita Meijer, DJ Erik de Zwart en (opnieuw) Ad van den Hoed. Zwemvereniging De Meerkoeten volgde op 17 augustus met een toernooi van Edelen- en Burgerspelen die zich vooral afspeelden in en rond het water, maar die helaas ook gepaard gingen met veel regen.

Hoogtepunt

De Abcouder feestweek in dit feestjaar was langer dan anders, een hele week van zaterdag tot zondag. Naast de autocross vond op de zaterdag 24 augustus een fietscross plaats, op de zondag gevolgd door een echte paardendag met een poldertocht, een defilé en ringsteken voor aanspanningen. Al op maandag startte de kermis, dit jaar voorafgegaan door Ronde van Abcoude en een halve marathon. De laatste dag van de feestweek werd opgeluisterd met een show van oldtimers op het terrein van de Hollandse Kade, gevolgd door een rondrit van de oldtimers door het dorp dat toen weer even niet autovrij was. De Stichting Feestelijkheden onderscheidde zich dit keer met een wel heel bijzonder kunststukje namelijk de realisatie van een (tijdelijke) Derde Brug, iets waar het dorp, in definitieve zin, nog lang – tot mei 2010 – op zou moeten wachten. Voor de gelegenheid van dit bijzonder feestjaar wilde de Stichting een autovrij dorpscentrum realiseren zodat de kinderspelen, paardenmarkt, het ringsteken en andere feestelijkheden ongestoord en veilig konden plaatsvinden. De brug werd onder leiding van Cor van Schaick, gemeenteopzichter, en de voorzitter van de Stichting Feestelijkheden, Theo Baltissen, geplaatst tussen Holendrecht en de Coöperatie. Tekenend voor het organisatievermogen van de Stichting en het uitstekende netwerk waarover men beschikte werd de brug kosteloos beschikbaar gesteld door de firma Van der Stoel en werd, eveneens gratis, groot hijsmaterieel geleverd door de firma Saan. De plaatsing van de tijdelijke brug kreeg veel instemming bij de bevolking. De mogelijke derde brug, die oorspronkelijk onderdeel vormde van een rondweg rond het dorp, verdeelde het dorp sinds 1973. Tegenstanders vreesden een toename van het sluipverkeer. Columnist Fopper's buurman verzuchtte dat men het koningskoppel Baltissen en Bestman, die dit in zo'n kort tijdsbestek hadden weten te realiseren, na het feestjaar niet zomaar moest afdanken. Fopper constateerde: "Iedere vrijdagmiddag kwamen ze

De plaatsing van de tijdelijke brug voor de Coöperatie.

even bij elkaar om de afgelopen en volgende week te bepraten en dan liep alles weer gesmeerd". Wim Trouw, journalist van de VAR riep de raadsleden op om zich niet te laten leiden door vroeger ingenomen standpunten of jaren geleden gemaakte politieke programma's. Hij schreef: "Laat men zich realiseren dat de dorpskern veel beter tot haar historisch recht komt als autoverkeer hieruit geweerd kan worden" en betoogde dat moeders blij waren dat hun kinderen voor het eerst veilig naar de kermis konden. De slottekst van het jaarlijkse vuurwerk die opgloeide na het vignet van Abcoude-Baambrugge 900 luidde "Toch een brug". Dit leidde volgens de verslaggever van de VAR tot instemmend gemompel bij de toeschouwers op de oevers van het Abcoudermeer. Volgens de VAR was de verlengde feestweek "een hoogtepunt van dit jubileumjaar" en schoten superlatieven tekort voor deze extra feestelijke feestweek.

Najaar

In het najaar vonden nog drie grote evenementen plaats in het dorp. In september werd door de Vrouwenraad een feeëriek gongdelvaart georganiseerd tussen Abcoude en Baambrugge met versierde en verlichte vaartuigen. De boottocht met tien hoog opgetuigde jachten en tientallen motorboten vertrokken om 19.00 uur richting Baambrugge. De VAR typeerde het vaarfeest als een kleine uitgave van 'Sail' maar het markeerde toch zeker ook de verbondenheid tussen de twee dorpen.

In oktober volgde nog een grote manifestatie, het feestconcert van een zestal koren uit de gemeente in de R.K. Kerk, wat misschien wel gezien kan worden als het eerste korenfestival uit de geschiedenis van onze gemeente.

Het derde grote evenement dat vond plaats in december was de overzichtstentoonstelling van Piet van Wijngaardt. De expositie, gepresenteerd in het koor van de Hervormde Kerk toonde 25 van de werken van deze plaatsgenoot die zich in 1941 in Abcoude had gevestigd. Kunstcriticus Jan Spierdijk, eveneens plaatsgenoot, sprak de openingsrede uit en memoreerde dat in menig boerenhoeve nog een schilderij van deze schilder hangt omdat hij tijdens de oorlog zijn kunst ruilde voor voedsel bij de boeren uit Abcoude.

In december werd ook de eerste paal geslagen van het Dienstencentrum De Angstelborgh, wat gezien werd als een belangrijke en blijvende aanvulling van het voorzieningenniveau van onze gemeente en een mooie bekroning van het 900-jarig bestaan van de gemeente.

Het feestjaar 1985 eindigde op 13 december met een slotmanifestatie in de Hervormde Kerk waar iedereen weer verscheen in historische kledij. Het Gelders Opera- en Operettegezelschap

luidde het feestjaar uit en burgemeester Bestman sprak als voorzitter van de Stichting Abcoude-Baambrugge 900 zijn dankwoord. Hij dankte allen die het 'prachtige feest' mogelijk hadden gemaakt. Hij wilde hierbij geen namen noemen maar roemde wel met name de inspanningen van de Stichting Feestelijkheden, de Oranjevereniging Baambrugge, de Harmonie en verder de politie en medewerkers van de gemeente, die praktisch bij iedere manifestatie betrokken waren geweest. Hij stelde dat de doelstelling om een feest te organiseren waar de gehele bevolking aan kon deelnemen, in ieder geval gelukt was. De tweede doelstelling, het tot stand brengen van een grotere saamhorigheid tussen de beide dorpen leek in ieder geval ten dele gelukt: "Ik denk dat er wel de nodige fundamenten daarvoor zijn gelegd. Doordat wij elkaar onder andere omstandigheden ontmoeten hebben we elkaar toch beter leren kennen", stelde hij vast. De burgemeester keek met tevredenheid terug op het feestjaar dat ondanks fouten en tegenslagen goed was verlopen en zich kenmerkte doordat "een grote flexibiliteit en verdraagzaamheid aanwezig waren".

Inderdaad kan in retrospectief gesteld worden dat het feestjaar 1985 een toonbeeld was van burgerparticipatie, gemeenschapszin en een rijk verenigingsleven. Abcoude en Baambrugge waren er samen, in goede harmonie, in geslaagd er een mooi feest van te maken!

René Post

Bronnen: artikelen gepubliceerd in de VAR in 1985 (met dank aan mw. Trouw-Moen), mondelinge informatie van J.A. Mensink, bestuurslid Stichting Abcoude-Baambrugge 900 jaar en *Abcoude en Baambrugge 900 jaar* onder eindredactie van D.G. Carasso en M. Carasso-Kok (Abcoude 1985).

Premiekeuring in de Hoogstraat tijdens de donderdagse paardenmarkt in de feestweek van 1985.

De voedselbank in historisch perspectief

Wat is het verband tussen de voedselbank Abcoude-Baambrugge en de in financiële nood verkerende Italiaanse Banca Monte dei Paschi di Sienna? In beide zit het woord 'bank', dat oorspronkelijk 'heuveltje' betekent, en dat zich ontwikkeld heeft tot onder meer 'bewaarplaats'. Voedselbank is dan te omschrijven als een bewaarplaats van voedsel, bestemd voor uitdeling. Ter geruststelling, de financiën van de voedselbank zijn op orde, de vergelijking is een illustratie van de lange historie van de zorg voor de medemens die met financiële problemen kampt.

De Banca Monte dei Paschi di Sienna is in 1472 opgericht als een van de eerste instellingen waar armlastigen op onderpand tegen een lage rente geld konden lenen om zo te ontsnappen aan de klauwen van de woekeraars. Deze instellingen, Montes di Pietà, in het Vlaams Bergen van Barmhartigheid, zijn ten dele verwant aan de nog steeds bestaande, uit 1614 stammende, Amsterdamse Stadsbank van Lening. Voedselbanken bestonden ook al in de middeleeuwen, getuige de uit 1475 stammende 'broodbank' in een hoek naast de ingang van de Sint-Bavo in Haarlem, de plaats waar de armlastigen voedsel kregen uitgereikt. Al sinds de middeleeuwen zijn zowel burger, kerk als burgerlijke bestuur bij bijstand betrokken. Van de burger moeten de middelen komen, burgerlijke besturen behartigen de pragmatische zaken zoals de openbare orde, terwijl de kerk de morele kant vertegenwoordigt. Hoe zijn de hedendaagse voedselbanken in deze ontwikkeling te plaatsen?

De 'broodbank' in de Grote of Sint-Bavokerk te Haarlem, 1475.

Na afloop van de mis werd hier door de Heilige Geestmeesters brood uitgedeeld.

Barmhartigheid en naastenliefde

De zorg voor armen geldt voor gelovigen als een plicht. De rooms-katholieke kerk kent de zeven werken van barmhartigheid, waaronder het spijzen van hongerigen, het laven van dorstigen en het herbergen van vreemdelingen – in de huidige tijd te vertalen met bed, brood en bad. (1) Dit hoort bij een christelijke levenshouding en schenkt de weldoener vergeving van zonden. In de hervormde traditie is de gelovige een rentmeester over de door God toevertrouwde middelen, geven is een herverdeling, een bewijs van naastenliefde en dankbaarheid. De kerken zien in armenzorg ook een middel om de schaapjes bij de kudde te houden. Om steun te mogen ontvangen moet men lidmaat van de kerk zijn, is kerkbezoek verplicht en moeten kinderen op zondagsschool of catechisatie. (2) Burgerlijke autoriteiten hebben een direct praktisch belang bij armenondersteuning. Zo krijgen zij greep op de arbeidsreserve en wordt sociale onrust vermeden. Uitbraak en verspreiding van besmettelijke ziekten kunnen worden beperkt. En het gezag van het openbaar bestuur wordt gelegitimeerd. Particuliere liefdadigheid kent verschillende vormen. Zo zijn er individuele schenkingen en giften in groepsverband, al of niet in samenwerking met burgerlijke of kerkelijke autoriteiten. Particulieren vervullen ook belangrijke taken als bestuurders en uitvoerders. Het besturen levert behalve invloed ook status op. De regentenportretten uit de zeventiende en achttiende eeuw zijn daar een voorbeeld van.

*Meester van Alkmaar, De hongerigen spijzen, 1504.
Dit paneel (103,5 x 55 cm) maakt deel uit van een serie
met de zeven werken van barmhartigheid.
Rijksmuseum Amsterdam*

De negentiende eeuw

Het na de Franse Tijd gestichte koninkrijk had als ambitie de staatsbetrokkenheid bij de armenzorg te vergroten om op die manier de autonomie die de steden in het verleden hadden gehad, terug te dringen. Dit stuitte echter op twee problemen: geldgebrek en kerkelijk oppositie. Dat laatste kwam voort uit de zorg van de kerk voor het zielenheil, maar wel alleen van de zieltjes binnen de eigen kerkgemeenschap. Samenwerking bij de kerken was ver te zoeken, mede omdat de Hervormde Kerk als gevolg van de in 1814 grondwettelijk vastgelegde vrijheid van godsdienst niet langer de 'heersende' kerk was.

Zo kwam er vanuit conservatief kerkelijke hoek verzet tegen de door Johannes van den Bosch in 1814 opgezette Maatschappij van Weldadigheid omdat hierdoor "de door God beschikte ordening" zou worden verstoord.

Dit grootschalig particulier initiatief om grote armoede te leningen kocht met steun van koning Willem I en met geld van vermogende particulieren, tegenwoordig de elite genoemd, onontgonnen gebied in Drenthe aan met de bedoeling om armlastigen ontginningswerk te laten verrichten en zo een eigen bestaan op te bouwen. Dit idealistische project is door onvoldoende resultaat en geldgebrek mislukt en kreeg het karakter van een strafkolonie/ heropvoedingsinrichting, bekend onder de naam Veenhuizen, die in 1859 door het Rijk werd

overgenomen. Het fungeert gedeeltelijk nog steeds als een gevangenis en is aan Noorwegen verhuurd; zo levert het idealistische experiment toch nog geld op! (3)

Een positieve erfenis is de stichting van scholen voor landbouwonderwijs, in belangrijke mate gefinancierd door een grote schenking van de ex-majoor Van Swieten aan de Maatschappij van Weldadigheid.

De armenwet van 1854

In het midden van de negentiende eeuw is de Europese opstand tegen de gevestigde orde aanleiding om de grondwet te herzien. In het ontwerp van de liberaal Thorbecke in 1851 wordt in een leidende rol van de overheid bij de armenzorg voorzien. De confessionele politici verzetten zich hiertegen. Volgens Groen van Prinsterer, grondlegger van de Anti Revolutionaire Partij, heeft niemand het recht om van de staat te leven; het recht op staatssteun zou de ondergang van de christelijke liefdadigheidszorg betekenen. Ook geestverwanten van Thorbecke zijn tegen omdat het veel geld kost en belasting om die hulp te financieren voor hen onaanvaardbaar is. Na de val van het eerste kabinet Thorbecke wordt in 1854 een armenwet aangenomen waarin het primaat van de kerken bij armenzorg wordt bevestigd. Wanneer de kerk een aalmoes aan een lidmaat geeft, al is het ook maar een klein beetje, dan mag de gemeentelijke instelling alleen bij "uiterste noodzaak" bijspringen.

Aan het eind van de negentiende eeuw bepleiten sociaal-liberalen en progressieve christelijke groeperingen een aanpassing van de sociale regelgeving en nemen daarmee afstand van de vrije markt doctrine "laissez faire, laissez aller". Zo beschouwt de sociaal-liberaal Van Houten - die van het 'Kinderwetje' van 1874 – het principe van

*Adriaen Backer (1635/36-1684), Regentessen van het
Burgerweeshuis in Amsterdam, 1683.
Doek, 193 x 282 cm.
Amsterdam Museum*

Oproep der bedeeden.

Gevelsteen van het Nieuwezijs Huiszittenhuis in Amsterdam, 1649/1650.

Toegeschreven aan Alberts Jansz. Vinckenbrinck (1605-1664). Rijksmuseum Amsterdam

Adam Smith als fundamenteel onjuist. Deze stelde dat het najagen van individueel belang, door een 'onzichtbare hand' geleid, het algemeen belang dient. Van Houten is dan ook een voorstander van een meer evenwichtige klassenverhouding.

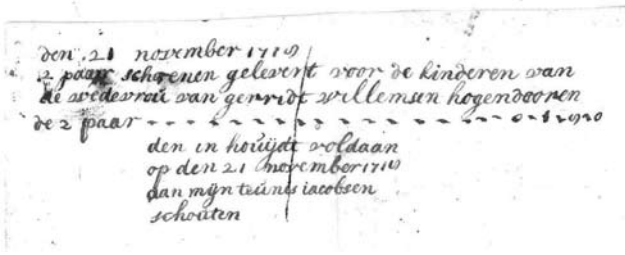
Als illustratie van verwickelingen tussen kerk en gemeente rondom de hulpverlening een lokaal voorbeeld.

De kerkenraad van de hervormde gemeente Baambrugge vraagt in een brief van maart 1861 om het oordeel van de 'Commissie ad Diaconalia' in Utrecht over de weigering van de diakenen van Baambrugge om in te gaan op het verzoek van het gemeentebestuur van Abcoude-Proostdij om een gezin in de bedeling van de kerk in Baambrugge op te nemen en de door de gemeente gemaakte kosten te vergoeden. Het gaat om een huisvader, zijn echtgenote, beiden lidmaten van de hervormde kerk, en hun minderjarige kinderen. De reden voor afwijzing is het aanmerken van de familie als 'doortrekkende', niet-inwoner van Baambrugge, omdat de man gedurende zes weken niet in het dorp heeft gewoond. De gemeente had zich beklagd bij de kerkenraad van Baambrugge over deze weigering.

De commissie is het oneens met de opgegeven reden voor de afwijzing omdat de termijn van afwezigheid uit het dorp als wel zeer kort wordt aangemerkt. Deze behoeftigen komen naar de mening van de commissie dan ook wel degelijk voor uitkering in aanmerking en ook de kosten van de tijdelijke opvang door de gemeente Abcoude-Proostdij dienen vergoed te worden.

De kerkenraad neemt het voor de diaconie op en richt zich weer tot de commissie en komt nu als extra argument met de mededeling dat betrokken huisvader als 'niet zedelijk' bekend zou staan. De commissie wijst erop dat die omschrijving wel heel erg vaag is en bovendien geen argument om de overige gezinsleden steun te ontfangen. Ook heeft de kerkenraad geen bezwaar tegen de eerste beslissing bij het Provinciaal Kerkbestuur aangetekend, waardoor de termijn voor bezwaarschriften inmiddels is verstreken. Kortom, het gezin moet door de diaconie van de Baambrugge gesteund worden. Het belang van de plaats van vestiging is te verklaren door het ontbreken van een uniforme regeling voor armenzorg waardoor er plaatselijke verschillen waren en per plaats weer verschillen tussen de betreffende organisaties. Bovendien was er een groot aantal daklozen dat rondtrok op zoek naar steun en probeerend van de verschillen gebruik te maken.

Er zijn ook voorbeelden van praktische hulpverlening. Volgens het archief van de RK kerk wordt met Kerstmis 1904 een aan de kerk geschonken varken, wegende 129 kilo, geslacht, in stukken verdeeld en uitgedeeld, waaronder hart, lever, plukvet (vet rondom darmen van varken) enz., aan vijf personen en twee snertzootjes aan twee weduwen.

Rekening voor twee paar schoenen voor de kinderen van de weduwe Hoogendooren, betaald door de armmeeesters, 21 november 1718.

In 1718 is er een door de gemeente betaalde rekening voor twee paar schoenen voor de kinderen van een weduwe. In 1725 is door het armenbestuur aan een onderwijzer betaald voor een jaar onderwijs aan een kind. In 1744 wordt er voor een jongen de kosten van uitbesteding (kost en inwoning bij een pleeggezin), school en kleren betaald.(4)

Tot slot: de in 1865 overleden baron Straalman, die enige tijd in Abcoude-Baambrugge heeft gewoond, liet aan de armen van de twee dorpen eenmalig fl. 1000, - na en daarna jaarlijks uit de huuropbrengst van zijn, door de gemeente te beheren, huizenbezit een winteruitkering aan de armen in Baambrugge.(5)

Meer staatshulp

In 1895 brengt de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen een kritisch rapport over de bestaande armenvoorzieningen uit. Gewezen wordt op het chaotische hapsnap beleid, waarbij iedere instantie op eigen houtje werkt, en de hulpvoorziening door beperkte kerkelijke financiële middelen en onvoldoende administratie tekortschiet. Ergo, de Armenwet van 1854 voldoet niet. Aanbevelingen zijn onder meer een omschakeling naar overheidshulpverlening naast die van de kerkelijke instellingen en toezicht op alle hulpverlenende instanties.(6)

De poging van de sociaal-liberale minister Goeman Borgesius om in 1901 de armenzorg te hervormen strandden op de felle oppositie van de behoudend christelijke liefdadigheidsinstellingen die zich opnieuw verzetten tegen openbaarheid en controle op hun reglementen en op samenwerking met de overheid. Volgens de eerder genoemde ARP: "...een goddeloze poging om de onafhankelijke positie van de kerken aan te vallen". De christelijke liefdadigheidsinstellingen beschouwden zich nog steeds de enige ware instellingen voor de voorziening in de armenzorg.

In 1912 komt er uiteindelijk een nieuwe Armenwet, maar die is meer een bevestiging van de bestaande situatie en geen vernieuwende opzet. Toch waren er verbeteringen zoals:

aansporing tot meer samenwerking tussen verschillende charitatieve instellingen;

mogelijkheid om naast ondersteuning van een particulier of kerkelijke instellingen ook steun van gemeentelijke overheid te ontvangen;

de reglementering voor liefdadigheidsinstellingen is aan goedkeuring van de burgerlijke autoriteit onderworpen;

in buitengewone omstandigheden kan door een armlastige een beroep tegen een beslissing bij de Kroon worden gedaan.

In de loop van de twintigste eeuw wordt de staatshulp beter georganiseerd. Zo zijn er in 1892 bij het Amsterdamse Kantoor der Administratie Huiszittende Armen twaalf werknemers in dienst, in 1929 bij de opvolger het Gemeentelijke Bureau voor Maatschappelijke Steun tweehonderdvijftig en in 1940 meer dan achthonderd. Van doorslaggevend belang zijn de verschillende vormen van sociale zekerheid die bij wet zijn vastgelegd, te beginnen met de Ongevallenwet uit 1901.

De werkinzetbaarheid blijft onder het motto "geen steun zonder tegenprestatie" een grote rol spelen. Projecten zoals de Afsluitdijk, de Wieringermeer en het Amsterdamse Bos komen met de inzet van werklozen tot stand.

In 1965 komt er, dankzij de Algemene Bijstandswet van minister Marga Klompé, een door het Rijk beheerd sociaal vangnet tot stand; ook voor vrouwen waardoor het begrip bijstandsmoeder ontstaat. Materiële bijstand wordt door de overheid verleend en het belang van de wirwar aan kerkelijke en particuliere armenzorgorganisaties neemt hiermee sterk af. Gemeentelijke instellingen worden uitvoerende organen voor de nationale regels, zoals het vinden van werk, passend bij opleiding en ervaring. In de jaren '80 blijkt het steeds moeilijker om het niveau van de welvaartsstaat te kunnen handhaven en in 1996 volgt een nieuwe wet: de Algemene bijstandswet. Er verandert meer dan alleen de vervanging van de hoofdletter B in de kleine letter, het is een verschuiving naar minder goede voorzieningen en aanscherping van de verplichting om werk te zoeken. Er volgen meer dan zestig aanpassingen en in 2003 komt er weer een nieuwe wet: de Wet Werk en Bijstand, die de verplichting tot werk en verlaging van de kosten verder benadrukt.

De in 2007 begonnen kredietcrisis heeft de druk om overheidsuitgaven te beperken verder vergroot, met in 2015 de Participatiewet tot gevolg, waarbij de overheid de uitvoering van de sociale wetten goeddeels naar de gemeenten overhevelt.

De voedselbank nu.

En ja, voor die taak wordt er financiering beschikbaar gesteld, maar wel lager dan de voorgaande betreffende overheidsuitgaven. Verder wordt er een toenemend beroep gedaan op zelfredzaamheid, 'mantelzorg' en hulpverlening door particulieren.

De voedselbanken

De weg van een hulpverlening door particulieren, kerken en stedelijke instellingen naar een staat die zich verantwoordelijk stelt voor de zorg voor armlastigen was lang en moeizaam en nu draagt de overheid de verantwoordelijkheid voor de hulpverlening weer over aan gemeenten en particulieren.

De opkomst van voedselbanken past in deze ontwikkelingen. In 2002 werd de eerste voedselbank in Rotterdam opgezet, in 2015 zijn er ruim 520 uitgiftepunten in 387 gemeenten aangesloten bij het overkoepelend orgaan de Vereniging van Nederlandse Voedselbanken. Daarbij gaat om ca. 88.000 mensen, waarvan er zo'n 34.000 kinderen zijn. 10.500 vrijwilligers zijn erbij betrokken. Ook zijn er nog kleinere voedselbanken die nog niet bij de Vereniging zijn aangesloten, zoals die van Abcoude-Baambrugge, die overigens wel in goede samenwerking met de grote broer in Mijdrecht werkt. Binnen de gemeente De Ronde Venen is er ook nog een kleine dependance van Mijdrecht in Vinkeveen. Drie jaar geleden is op signalen van onder andere de gemeentelijke welzijnsorganisatie Tympaan de Baat door een zevental vrijwilligers de voedselbank Abcoude-Baambrugge opgericht en in die drie jaar is helaas de noodzaak gebleken; momenteel ontvangen meer dan vijftig mensen,

bijna de helft kinderen, wekelijks ondersteuning. Bij de organisatie zijn nu ruim dertig vrijwilligers betrokken, met hulp van Tympaan de Baat. De voedselbanken zijn mede tot stand gekomen door toenemende aandacht voor verspilling. Voedsel dat over en onverkoopbaar is, kan door het inzamelen en distribueren door de voedselbanken, toch gebruikt worden en zo mensen helpen die in moeilijke financiële omstandigheden zijn geraakt. Omdat de gemeenten hun eigen zorg voor bijstandsverlening hebben, brengt dat met zich mee dat het particulieren zijn die de zaken moeten organiseren: wie komt in aanmerking, hoe komen we aan voedsel, hoe regelen we opslag en distributie, hoe vinden we een geschikte locatie en hoe komen we aan het benodigde geld. Zoals aangegeven wordt wel via de gemeentelijke welstandsorganisatie hulp geboden op organisatorisch gebied, evenals bij het vinden van locaties.

Ja, het is 'spijzen van de hongerigen' in een hedendaagse uitvoering en ook hier zijn het weer de 'usual suspects' die ervoor zorgen. Particulieren - individuele personen en winkels - die voedsel beschikbaar stellen en geld schenken, burgerlijke organisaties zoals de serviceclubs en, ook in deze tijd van secularisatie, de kerken van alle gezindten die inzamelingsacties voor geld en goed organiseren.

De overheid wordt hier in haar wens tot grotere participatie van de burger op haar wenken bediend!

Martijn Hes

1 Naar het evangelie van Mattheus: hongerigen spijzen, dorstigen laven, vreemdelingen herbergen - in de huidige, meer wereldlijke ingestelde opvattingen te vertalen bed brood bad -, zieken verzorgen, gevangenen bezoeken en later door paus Innocentius III, toegevoegd, doden begraven. Ook andere geloven kennen de verplichting tot hulpverlening aan behoeftigen, zoals in de islam de Zabat, het afstaan van een deel van het vermogen voor verzorging van hulpbehoeftigen.

2 Zie o.a. Reglement op de Administratie der Diaconessen-penningen en de Bedeeling der Armen ten plattelande der Provincie van Utrecht artikel V, augustus 1775.

3 Zie bijvoorbeeld Suzanna Jansen, *Het Pauperparadijs* (Amsterdam 2008).

4 Breukelen, Regionaal Historisch Centrum Vecht en Venen, gecombineerd archief Abcoude Baambrugge, inv. 38, bijlage tot de rekening van armmeesters. Archief R.K. kerk Abcoude, inv. 604.

5 H. Hoogenhout, 'Francois Witsen Baron Straalman (1828-1868) weldoener', in: *Van Angstel tot Kromme Mijdrecht ... Utrechtse Biografieën* (Utrecht 2001) 179 e.v.

6 Als illustratie van de verwarrende en versnipperde bijstand: het Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis telt in de 19e eeuw 2.584 liefdadigheidsinstellingen.

Verdere literatuur:

H.D. van Leeuwen, M.H.D. van Leeuwen, *Church, State and Citizen: Charity in the Netherlands from the Dutch Republic to the Welfare State*, paper presented in London 2008.

A. Pegtel, '500 jaar Armoedebestrijding', *Historisch Nieuwsblad*, 4/2003.

Diverse websites.

Armenhuis te Amsterdam in 1920: Vele mensen zitten te eten aan lange tafels.

De schilder Jan Visser Jr.

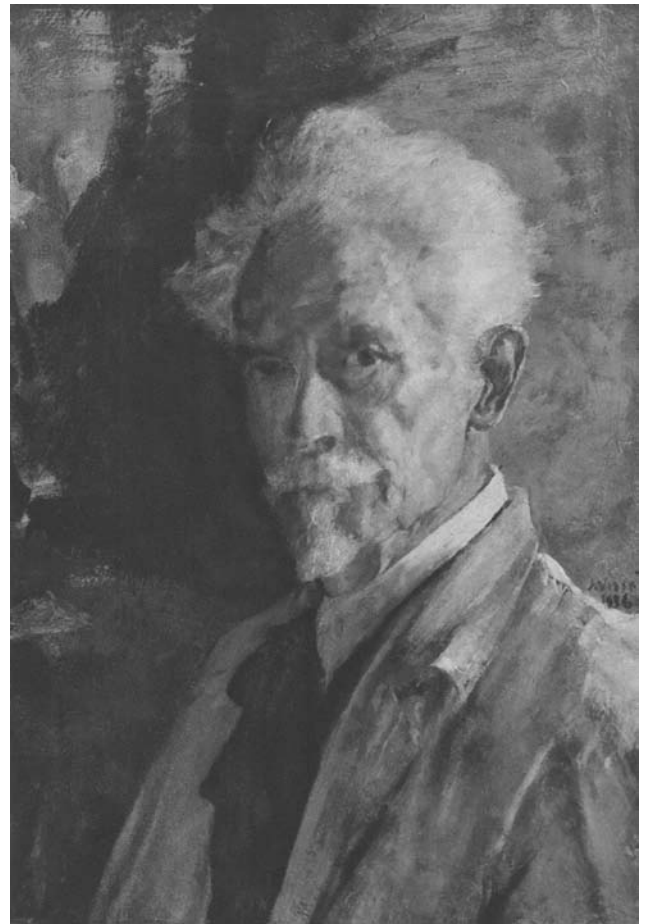
Wie op de website van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie (RKD) in Den Haag de namen Abcoude en Baambrugge intikt, kan zich verbazen over het aantal kunstenaars dat in beide dorpen niet alleen gewerkt, maar ook gewoond heeft. Onder degenen die zich eind negentiende, begin twintigste eeuw hier vestigden, bevindt zich de schilder Jan Visser Jr. (1856-1938).

In de tweede helft van de negentiende eeuw groeide het dorp Abcoude uit tot het 'wandelstokken dorp'. De komst van de spoorlijn heeft er zeker toe bijgedragen dat een groot aantal forenzen de weg hierheen heeft gevonden. Het aantal huizen groeide binnen de bebouwde kom van Abcoude tussen 1859 en 1899 van 197 naar 296. Langs de Molenweg, de Koppeldijk en de Stationsstraat verrezen huizen van een 'bescheiden deftigheid'. Wim Timmer heeft al aan heel wat van deze nieuwe straten in de Angstelkroniek aandacht geschonken. De namen van Willem Roelofs, Paul Gabriël, Simon Maris of Piet Mondriaan als schilders van het Gein zijn bekend. Zij hebben hier niet gewoond, hooguit een tijdje een huisje aan het Gein of een kamer in het dorp gehuurd. Maar in de periode 1880-1920 hebben zich vrij veel kunstenaars in Abcoude gevestigd, van wie er velen min of meer vergeten zijn, zoals Johannes Frederik Hulk, Bernardus de Jeeger, Jan Kwinkelenberg of Johan Gebhard. Maar ook treffen we de wat bekendere Gerrit Haverkamp en Lambertus Lingeman aan. De laatste was de vader van de latere burgemeestersvrouw, Jacoba Ottolina Adriana Roos Vlasman-Lingeman, die zelf ook schilderes was. In Baambrugge vestigde zich bijvoorbeeld de kalligraaf Anthonie Grevenstuk. Mogelijk kwamen enkelen elkaar tegen bij het kunstlievend genootschap Arti et Amicitiae aan het Amsterdamse Rokin en kunnen zij het wonen in Abcoude bij elkaar hebben aangeprezen.

Ook Jan Visser Jr. bevond zich onder de nieuwkomers in Abcoude. Toen ik Wim Timmer vroeg of hij ooit van deze schilder had gehoord, was het antwoord een verbaasd 'nee'. Maar nog dezelfde avond kreeg ik een mailtje van hem: "Jan Visser jr. vestigde zich op 19.06.1911 in de Stationsstraat A 17, thans nr. 48. En hij kreeg op 21.08.1912 een bouwvergunning voor een atelier op dit adres."

Jan Visser Jr.

Jan Visser werd op 18 oktober 1856 in Groningen geboren. Zijn vader, naar wie hij vernoemd werd, gaf bij de geboorte van zijn zoon als beroep verlakker op. Verlakken was in de

Zelfportret van Jan Visser Jr.

negentiende eeuw een in aanzien groeiend ambacht. De verlakker beschilderde met lak gebruiksvoorwerpen, zoals een inktstel of koffiepot, met Europese of Aziatische motieven. De lak, die uit teer en kopalverniss (een soort hars) bestond, bood ook bescherming tegen roest. In Groningen waren talloze verlakkers werkzaam. Jan Jr. ging in Groningen in de leer bij de uitgever W. de Boois, waar hij geschoold werd in de lithografie. Tegelijk volgde hij de lessen in tekenen en schilderen op de Academie voor Bouwkunst, Teekenkunst en Zeevaartkunst Minerva, waar hij onder meer les kreeg van de historieschilder J.H. Egenberger.

Maar Amsterdam lokte. Die stad beleefde, zoals wel wordt gezegd, haar Tweede Gouden Eeuw. De Jan Salie-tijd had plaatsgemaakt voor groei en optimisme. In 1876 werd het Noordzeekanaal geopend, en vanaf 1889 reden er treinen van en naar het Centraal Station. Ook voor kunstenaars was het klimaat er gunstig. De burgers beschikten over voldoende geld om kunst te kopen. En het in aanbouw zijnde Rijksmuseum trok als een magneet. Zoals meer Groningers met kunstzinnige beroepen vertrok Jan Visser eind jaren '70 naar Amsterdam. Daar trad Visser als lithograaf in dienst van de steendrukkerij Amand.

Hij was inmiddels gehuwd met de op 8 mei 1852 in Zutphen geboren Anna Elisabeth Versteeg. Drie kinderen kregen zij: Jan Adolf (1885), Margaretha Anna (1886) en Karel Antoon (1893).

Wellicht aangetrokken door de nieuwe kleurensteendrukkerij van Van Leer aan het Haarlemse Spaarne ging hij daar werken, zij het kort.

In 1880 haalde Visser de akte M.O.¹-tekenen, waaronder handtekenen en perspectief viel. Nog in hetzelfde jaar werd hij leraar aan de Teekenschool voor Kunstambachten in Amsterdam, wat later de Quellinusschool voor Kunstnijverheid werd. De lessen werden gegeven in de bouwloods van Pierre Cuypers, de architect van het in aanbouw zijnde Rijksmuseum, in de Vondelstraat.

Kunstonderwijs

Onder de kunsten was kunstnijverheid in die tijd een nieuw fenomeen. De term kunstnijverheid verscheen voor het eerst in 1854 en kende synoniemen als 'kunstindustrie', of 'nijvere kunsten'. De opkomst van deze kunstvorm had alles te maken met de industrialisering, waarbij volgens kenners 'goede smaak' nog ver te zoeken was. Tijdens en na de nijverheidstentoonstellingen die onder meer in het Paleis voor Volksvlijt in Amsterdam werden gehouden, was de kritiek dat de getoonde industriële producten wel degelijk waren, maar van weinig smaak getuigden. De Nederlandse inzendingen op de wereldtentoonstellingen konden qua schoonheid niet wedijveren met die uit Engeland, Duitsland of Frankrijk. Deze dankzij de tentoonstellingen geopenbaarde achterstand leidde tot het besef dat onderwijs hierin hoog nodig was.

Een parallelle ontwikkeling maakten de decoratieve kunsten door. Voor deze 'versierende kunst' begon omstreeks 1880 een periode van grote bloei. De zalen van het nieuwe Rijksmuseum bijvoorbeeld werden uitbundig gedecoreerd. In de ogen van de bouwheer, Cuypers, was het museum een 'Gesamtkunstwerk', waarvan zowel de collectie als het gebouw deel uitmaakte. Bij de recente restauratie van het Rijksmuseum is een klein aantal van deze schilderijen weer teruggebracht. Het betreft de grote wanddecoraties voor de eregalerij van Georg Sturm, die door Cuypers was aangetrokken voor de belangrijkste decoraties. Maar het gebouw was destijds van onder tot boven voorzien van wandschilderingen en ornamenten naar voorbeelden uit binnen- en buitenlandse kerken en andere gebouwen. In de loop van de tijd zijn deze alle overschilderd en verloren gegaan.

In zijn recente boek *De nieuwe mens* maakt Auke van der Woud duidelijk dat er omstreeks 1900 bij het publiek een behoefte ontstond aan nieuwe

De tekenklas van de Normalschool. Olieverfschilderij door J. Visser Jr.

verlokkingen. De mensen waren niet zozeer uit op een product, maar op de ambiance waarin dit werd aangeboden. Met als gevolg dat ook winkels, kantoren en woningen uitbundig gedecoreerd werden. Zo ontstond niet alleen een markt voor decoratieschilders, maar ook de noodzaak van een opleiding voor hen.

Het tekenonderwijs bestond al langer. Het gold als de basis van alle kunsten, zowel voor ambachtslieden als voor kunstenaars. Sinds het begin van de negentiende eeuw had de centrale overheid op zich genomen hierin te voorzien, mede met het oogmerk 'het volk te beschaven'. Om tegemoet te komen aan de wensen van de industrie werd in de loop van de negentiende eeuw dit onderwijs steeds professioneler. De vraag naar tekenleraren nam ook toe doordat op de nieuwe loot aan de stam van het middelbaar onderwijs, de hbs, ook het vak tekenen werd gegeven.

Deze drie ontwikkelingen kwamen samen bij de in 1881 opgerichte Rijksschool voor Kunstnijverheid en de Rijksnormalschool voor Teekenonderwijzers. Beide scholen bevonden zich op de bovenste verdieping van het nog allerminst voltooide Rijksmuseum. Bij de 'Normalschool' meldde Visser zich als leerling aan. Maar langer dan een jaar heeft hij de lessen niet gevolgd. Hij wist de aandacht te trekken van Georg Sturm, die les gaf aan de Rijksschool voor Kunstnijverheid en Visser werd assistent van deze uit Wenen afkomstige protégé van Cuypers. Zo raakte hij betrokken bij de decoratie van zowel het museum als het Amsterdamse Centraal Station, ook een schepping van Cuypers. In de wachtkamer op het eerste perron en in de koninklijke wachtkamer zijn nog de oorspronkelijke decoraties te zien. Die werden noch door Sturm noch door Visser zelf uitgevoerd: zij maakten de schetsen en werden geacht die te vergroten, waarna decoratieschilders

ze aanbrachten. G.H. Heinen was de uitvoerder ervan en hij was niet erg tevreden over beide heren. Dat blijkt uit zijn ingezonden mopperbrief in het *Algemeen Handelsblad*: de door Sturm aangeleverde tekeningen waren niet op ware grootte geweest en hij was nauwelijks komen kijken, evenmin als zijn assistent J. Visser jr.

De leraar Jan Visser

Jan Visser Jr. is vooral belangrijk geweest als leraar. Als hij in 1911 in Abcoude komt wonen, is hij leraar aan de Normaalschool. Vele leerlingen hebben zijn lessen gevolgd, onder wie Leo Gestel, Johan Hendrik Isings, Hugo Polderman, Georg Rueter en Chris Lebeau.

In 1901 was zijn benoeming afgekomen. Hij ging er 27 uur les per week geven in alle teken- en schilderoefeningen voor een jaarsalaris van fl. 2000,- waarbij een toeslag kwam tussen de fl. 200,- en fl. 300,- gebaseerd op het aantal lessen. Het salaris was ontoereikend en Visser hield zijn positie aan de Teekenschool voor Kunstambachten aan, waar hij in 1900 directeur was geworden. Dat vergde veel van zijn krachten omdat de beide scholen op afstand lagen en de lokalen in het museum pas bereikt konden worden via

tallose trappen en lange gangen, zoals te lezen valt in een verzoek van de directeur van de Rijksnormaalschool, W.B.G. Molkenboer, aan de minister, om Visser meer te betalen. Hij wilde Visser duidelijk graag behouden. Het lukte en het was Visser die bij ziekte van Molkenboer waarnemend directeur werd. Na diens dood in 1915 volgde Visser hem op, maar bleef 'waarnemend'.

Visser was een geliefd leraar. Hij had volgens de beschrijving van een van zijn leraren "de koperen teekennen, waarin geklemd aan het eene einde het pijpje 'Conté' met den breedten punt, platgeslepen als een beitel, een echte lithografen punt, en aan den anderen kant een op dezelfde wijze toegesneden stukje hard vlakelastiek; verder een 'teekenkwast', het origineele werktuig, waar Visser, naar ik geloof, het patent op had, bestaande uit een een breedten, platten, varkensharen schilderskwast, waarvan de haren tot op halve lengte werden afgesneden en die den gladden 'doezelaar'- een gehaat instrument – moest vervangen."

In een bespiegeling over de tweejaarlijkse, door de Vereniging van leerlingen van de

Aan het Gein.
Olieverfschilderij door Jan Visser Jr.

Rijksnormaalschool voor teekenonderwijzers uitgeschreven prijsvraag en tentoonstelling met vrij werk kruipt hij als het ware in de huid van de student. “Nu eens niet geleefd in ‘t programma der school voor een oogenblik, morgen roept weer onze taak, nu maar eens zonder aangelegde teugels, nu eens een verlustigen, eens probeeren kunstenaar te zijn, zichzelf eens betrappen, waarop men eigenlijk is aangelegd. Eens beginnen, testen, zoeken, vastleggen, omvatten, en dan alles in eens te moeten loslaten, in vredes naam. En dan maar berusten in geduld oefenen, trotsch op zichzelf in ‘t eene oogenblik, om in een volgend het uit te gillen van de pret over nog zoveel bestaande eigen naïveteit; dan ‘t resultaat wegstoppen, heel goed ook, niemand te laten zien – later wat anders of hetzelfde weer aanpakken, eerst meer tot bewustzijn komen van macht en onmacht.”

De schilder Jan Visser

Ook voor zichzelf schilderde Visser, waarvoor hij zich het liefst terugtrok in zijn atelier, zijn ‘kluis’. Hij was hierin bescheiden en verkocht bijna nooit omdat hij er geen afstand van kon doen. Wel was hij in 1893 lid van de kunstenaarsociëteit Arti et Amicitiae geworden. Het duurde tot vlak voor zijn dood in 1938 dat er een aan hem gewijde tentoonstelling kwam. Bij galerie Buffa in de Amsterdamse Kalverstraat nr. 39 werden door toedoen van enkele van zijn leerlingen schilderijen en tekeningen tentoongesteld. De kunstrecensent van *De Telegraaf* wijdde er een beschouwing aan. Volgens hem stelt Visser zich het landschap voor als een stilleven, dat meer de stof dan de kleur dient. Hoe soberder de voorstelling, hoe sterker die voor de dag komt. De winter komt bij hem sprekender tot uiting dan de zomer. In het *Rotterdamsche Weekblad* wordt speciaal gewezen op het schilderij Molentje bij het Gein. Leerlingen van Visser stelden een boekje samen, waarin reproducties van enkele van zijn schilderijen zijn te vinden. Helaas is – op een enkele na – mij onbekend waar ze zijn gebleven. De omgeving van Abcoude zal Visser ongetwijfeld hebben bekoord en hopelijk duiken er nog eens schilderijen op met het Gein en Abcoude als onderwerp.

Op 24 oktober 1918 verliet het gezin Visser Abcoude en verhuisde naar Zandvoort, naar Huize Duinveste aan de Zandvoortschelaan 181. Na zijn pensionering in 1922 ontwierp hij enkele bankbiljetten van 60, 40, 25 en 10 gulden. Het was de directeur van het Rijksmuseum, B.W.F. van Riemsdijk, die hem daarvoor had aanbevolen bij de Nederlandsche Bank. Ook de drukker van de bankbiljetten, Enschedé, telde hem onder zijn vrienden. De Bank wilde een typisch Hollands watergezicht of een stadsgezicht en de portretten

Het biljet van tien gulden.

Ontwerp uit 1924 van J. Visser Jr.

Model stond Geertrui Walraven uit Goes, dienstbode bij een medewerker van de Nederlandsche Bank in Middelburg.

Graveur is H.L. Cheffer.

van Willem van Oranje en diens zonen Maurits en Frederik Hendrik. Voor het biljet van 10 gulden beeldde Visser een meisje in Zeeuws kostuum af. De door katholieke vrouwen gedragen muts uit het eerste ontwerp moest vervangen worden door een protestantse kap.

De commentaren waren vernietigend: “kunstloze kunst en misselijk gevolg van cultuurbederf”.

De biljetten zouden het suffe imago hebben van klompen en molens. Daarbij moet worden aangetekend dat het primaire doel de veiligheid van de biljetten was en niet de artisticeit. Maar veilig waren ze ook niet, al een jaar na uitkomen waren er al vervalsingen in omloop.

Visser stierf op 3 december 1938 in Zandvoort. Uit het verslag van zijn begrafenis blijkt dat hij vrijmetselaar was geweest.

Marijke Carasso-Kok

J. Visser Jr. opgedragen door leerlingen, vrienden, vereerders, met een inleiding door Fr. Vermeulen (Haarlem 1938)

Den Haag, Nationaal Archief, Archief Binnenlandse Zaken, toegang 2.04.13, inv.nrs. 2668, 2669, 2654

Persmap RKD Den Haag

Algemeen Handelsblad 18 oktober 1889

J.J. Grolle, ‘Het Nederlandsche bankbiljet. Een chronologisch overzicht’, afl. 12 en 13 van *De Beeldenaar* 1988

Postbezorging, Telegraaf en Telefonie in Abcoude en Baambrugge

De functie van postbode is al een oud beroep. Zeker in vroeger tijd was het een verantwoordelijke baan. Postbodes waren toen ook tegelijk de aanzeggings van het nieuws, en zij hadden de taak om allerlei belangrijke postzaken te regelen. Abcoude-Proostdij en Abcoude-Baambrugge bestreken een uitgestrekt gebied. Begrijpelijk dat de mensen die ver buiten de bebouwde kom woonden de postbode als een belangrijk persoon beschouwden.

De eerste postwetten

In januari 1799, ten tijde van de Bataafse Republiek, nam de toen juist gevormde centrale overheid het beheer over de briefpost op zich. In 1810 – Nederland was inmiddels een koninkrijk geworden onder Frans gezag – leidde dit tot de eerste postwet, waarin de postbezorging een staatsmonopolie werd met gestandaardiseerde tarieven. Het postbedrijf werd ondergebracht bij het departement van Financiën. In 1850 kwam er een nieuwe Postwet, waarbij postzegels en brievenbussen geïntroduceerd werden. Zo werd een betere en voor de burger gemakkelijker afhandeling van het postverkeer mogelijk. De eerste postzegel werd in 1852 uitgegeven, maar het gebruik hiervan was nog niet verplicht, dat kwam pas in 1877. In 1913 begon het Rijk met het maken van telefoonnetten en zo ontstond in 1915 de Administratie der Posterijen en Telegrafien (APT). In 1928 kreeg de APT een nieuwe naam: Staatsbedrijf der Posterijen, Telegrafie en Telefonie (PTT).

De post in Abcoude en Baambrugge

Voordat de treinverbinding tussen Amsterdam en Utrecht in de jaren '40 van de negentiende eeuw tot stand kwam was men voor de post

Het postkantoor aan het Raadhuisplein omstreeks 1916.

Het postkantoor aan de Stationsstraat in 1914.

aangewezen op de postiljon, postbodes te paard of de postkoets, die verschillende uitspanningen aandeed. Ook per boot werden pakketten aangevoerd. Abcoude en Baambrugge hadden immers een goede verbinding over het water. Vanaf 1844 kwam de post per trein en er reed een aparte postwagon mee tussen die voor de passagiers. Later werd deze vervangen door een posttrein met sorteerders en deze heeft tot 1997 dienst gedaan.

Met een gesloten handkar werd de post op het perron van het station opgehaald. De dienstdoende postbode moest verschillende keren per dag met de postbakfiets klaar staan op het perron om de postzakken vanuit een posttrein in ontvangst te nemen. De postbakfiets had houten wielen met ijzeren banden. Op de houten bak zat een canvas kap die afgesloten kon worden. Omstreeks 1861 bestond er in Abcoude een postkantoor ter hoogte van slager Pouw aan de Hoogstraat en postbode Lindenman bracht de brieven rond. Tussen 1891 en 1914 was het Rijkspostkantoor in Abcoude gevestigd in de Stationsstraat 17. Het beschikte over een prachtige gietijzeren brievenbus. De directeur woonde er boven. Namen van postbodes uit die tijd waren Gerrit Kraal, M. Vermolen en de heer Payralbe. Piet van Rooijen was een bekende postbode in de jaren '30 en '40, ook was hij brugwachter van de Hein Kuitenbrug.

In 1904 werd in opdracht van A. Eyckelboom onder leiding van timmerman C. van de Vegt aan de achterzijde een uitbreiding voor een nieuw bestellerslokaal gerealiseerd. Aan de voorzijde kwam een nieuw wachtlokaal met loketten. Telefoon was er nog niet en alleen het station Abcoude had een telegraafverbinding met een telegraafstoestel.

De postbezorging werd toen nog lopend gedaan en men noemde de postbezorgers de lopende boden. De brieven konden alleen op het postkantoor gepost worden. De postbode die rijksambtenaar was, droeg een uniform met pet en een leren tas waarin ruimte was om geldzaken te regelen. Drie keer per dag werd de post bezorgd,

vanaf 1932 twee keer per dag. Vooral vanuit de buitenwijken was het niet gemakkelijk om even een brief op de post te doen. De postbode uit die tijd was dan ook een lopend loket met postzegels en allerlei andere postzaken. Maar hij moest ook tegelijk de brievenbussen in de buitenwijk legen. Als er een spoedtelegram binnenkwam, werd deze zo snel mogelijk door de dienstdoende postbode door weer en wind op de fiets bezorgd. Dit was niet gemakkelijk, gezien de onverlichte en slechte wegen in het buitengebied, die in het midden een paardenpad van klinkers hadden.

Een nieuw postkantoor

Een nieuwe tijd kondigde zich aan. Inwoners van Abcoude waren het beu om nog langer te zijn aangewezen op het enige telegraafstoestel dat ons dorp rijk was en zij waren niet van plan te wachten totdat het de overheid beliefdde hier verandering in aan te brengen. Het telegraafverkeer liep bovendien veel vertraging op omdat de lijn te vaak in gebruik was bij de spoedienst. Een aantal inwoners kwam bijeen en besloot er iets aan te gaan doen. Het postkantoor in de Stationsstraat voldeed ook niet langer en men opperde het plan voor een nieuw Post- en Telegraafkantoor, dat dan op het nog onbebouwde terrein van de voormalige buitenplaats Blomswaard zou moeten komen. Er

Postbodes en een kantoomedewerkster.
V.n.r. Peter Pepping, Aard Verbree, Annie Rossino-van Teeseling en Rienus Griffioen.

werd op 12 maart 1897 een actiegroep opgericht en dat gaf de raad van Abcoude-Proostdij de overweging dat het thans het geschikte moment was om behalve het postkantoor daar ook een Rijks-Telegraafkantoor gevestigd te krijgen. Het post- en telegraafkantoor kwam er. Ook rond het postkantoor kwamen er bouwactiviteiten op gang. Op de Koppeldijk werd gebouwd, zoals te lezen was in het artikel van Wim Timmer in de vorige *Angstelkroniek*. Op het terrein Blomswaard werd ook gebouwd, door Dirk Vermolen en J.C. Rentinck, zoals valt te lezen uit *Het Nieuws* van 6 april 1912.

In 1914 werd het nieuwe Post- en Telegraafkantoor aan het Raadhuisplein geopend. Het was een modern postkantoor, ontworpen door architecten die werkzaam waren bij de Rijksgebouwendienst, onder leiding van de Hoofdopzichter der Landsgebouwen, de heer H.J.A. van der Kooij. In 1916 deed de telefoon zijn intrede; telefoneren ging nog met insteekpennen. In het begin was er een tiental telefoonaansluitingen in Abcoude. Zo had Bondshotel Café Restaurant Het Amsterdams Koffiehuis van A.P.J. van der Kroon Telefoon no. 4. En de secretarie der Gemeente Abcoude no. 7. Het Raadhuis in Baambrugge had no. 2. Later kon men gebruikmaken van de telefooncel in het postkantoor met de bekende zwarte bakelieten hangtelefoon. Er stonden telefoonboeken van alle plaatsen in ons land. Boven het postkantoor was een grote dienstwoning die door de tijd heen bewoond werd door de directeurs, de heer Trouw, D. Takkenberg, S. v.d. Zijden, J. Middelkoop en als laatste mevrouw Rebel. Voor de directeurs van deze kantoren werd in 1924 een speciale post- en telegraafschool opgericht. In 1926 werd in opdracht van de districtsbouwkundige van de Rijksgebouwendienst de bovenverdieping verbouwd tot twee bovenwoningen. In de Tweede Wereldoorlog hadden de Duitse bezetters de PTT verzelfstandigd, wat na de oorlog onmiddellijk ongedaan gemaakt werd. In de oorlogsjaren moest de post weer lopend bezorgd worden.

Na verloop van tijd werd de postbakfiets voorzien van wielen met spaken en luchtbanden en deze stond geparkeerd in de karrenloods naast het postkantoor. Bekende postbodes van na de oorlog, in de jaren '50 en '60, waren Flip Pepping, die later emigreerde naar Canada, Aard Verbree, Peter Pepping, Rienus Griffioen en Joop Koopmanschap, die uit Amsterdam als ondersteuning kwam, maar die in Abcoude bleef werken. In 1957 kwam Jan Graalman erbij en hij ging boven het postkantoor wonen. Zij werden ondersteund door Annie Rossino-van Teeseling en Mien Bouwmeester. Directeur was toen Dick Takkenberg. De dames

die het loket bedienden werkten in deeltijd. Annie Rossino-van Teeseling werkte ook thuis in de winkel met huishoudelijke artikelen van haar ouders in de Hoogstraat. Er kwamen ook leerling-postbodes onder wie Henk Rietveld uit Hattem en Leo Boot uit Baambrugge bij de post. In 1967 kwam Gerard Werring in vaste dienst. Men kon ook een spaarrekening van de Rijkspostspaarbank op het postkantoor openen. Velen zullen zich het bekende postspaarbankboekje nog wel weten te herinneren.

Hulppostkantoor in Baambrugge

Baambrugge heeft drie locaties gekend waar een hulppostkantoor was gevestigd. In 1920 bevond het hulppostkantoor zich bij zadelmakerij J. van Heerden aan de Brugstraat, naast het brughuisje. Van Heerden was tevens gemeenteontvanger. Vanaf de spoorlijn liepen de telegraafdraden naar de Brugstraat en zo kon men in Baambrugge ook telegraferen. In 1928 werd het postkantoor verplaatst naar de Rijkstraatweg in het Tolhuis, op de plek waar nu het oorlogsmonument staat. Kantoorhouder was daar Carel Fredrik Frumo. Het hulppostkantoor heeft ook in de oude bakkerij van Van Walbeek aan de Brugstraat gezeten. Van Hilten was toen een bekende naam. Postbodes waren Theo Boot en Arie Grotendorst. Arie had een koe die hij eerst moest melken voor

Postbakfiets met Flip Pepping en in de bak Herman Werneke.

hij de post rond bracht. Zij werkten vanuit het postkantoor Abcoude en kenden alle inwoners bij naam en toenaam. Postcodes bestonden er nog niet.

Herinneringen

Mijn vader was een van de postbodes van na de Tweede Wereldoorlog en daaraan heb ik leuke jeugdherinneringen. Vooral rond de kerstdagen was het erg druk en dan mocht je bij de avonddienst helpen om de kerst- en nieuwjaarskaarten te stempelen. De grote kachel stond dan midden in het postkantoor te snorren met een grote pot koffie erop. Ook moest je de kolenkitten vol met kolen scheppen. In de zomer mocht je weleens mee in de postbakfiets naar het station om de postzakken op te halen uit de posttrein. Snelheid met het in- en uitladen van postzakken en pakketten was dan geboden. Alles ging in de bakfiets waarmee je op het perron stond en je zat dan midden tussen de verzegelde postzakken. De geur van die zakken vergeet je nooit. Terug op het postkantoor begon men al met sorteren en de rouw- en trouwkaarten kregen voorrang, of werden zelfs nog even extra bezorgd. Rond 20.00 uur kwam op het station de avondzending aan. Annie Rossino-van Teeseling vertelde mij dat als men late dienst had, men moest blijven tot de postzakken van het station binnenkwamen. De belangrijke aangetekende en verzegelde stukken moesten dan in de kluis opgeborgen worden. Eerder kon je niet naar huis.

De postkoets tijdens de 5 mei optocht 1960. V.l.n.r. Joop Koopmanschap, mevr. Graalman, Jan Graalman, Peter Pepping en Aad Verbree.

In de Brugstraat te Baambrugge was door de jaren heen twee keer een hulppostkantoor gevestigd.

In de vakantieperiodes mocht je soms mee achter op de fiets de buitenwijk in en dat was voor mij een uitje. Zo was de eerste stop voor koffie met koek en voor mij een glas limonade bij het Visserscafé Bon. Altijd een gezellig praatje en natuurlijk het laatste nieuws uitwisselen. Even bij de sluis kijken, want daar moest mijn vader overheen om bij palingboer Redegeld post te bezorgen. De volgende koffiestop was het Dorstige Hert van de familie Meganck. Ook daar was het altijd een gezellige boel. De route liep helemaal tot Fort Botshol en dan weer via de Stokkelaarsbrug over de Dwarskade, via de Voetangelweg en de Meerweg terug naar Abcoude. Onderweg had je veel boerderijen en men keek naar de postbode uit. Men gaf dan ook wel post mee. Bij de boeren kreeg mijn vader nog weleens een haas, een eend, maar ook vaak fruit uit de bomen. Dat was welkom, want we hadden thuis een groot gezin. Ik hoor het de boerin nog zeggen "er zijn kalfjes geboren, dus kom maar biest halen". En zo stonden we in de keuken thuis biest, de eerste melk na de geboorte van een kalf, te wellen.

De postbodes deden ook mee aan de allegorische optocht op 5 mei 1960. Zij hadden in hun vrije uren bij de familie Hesp aan de Abcouderstraatweg een koets tot postkoets omgebouwd. Het was een prachtig schouwspel. Ze wonnen de eerste prijs, maar het werd de tweede prijs omdat er een krat bier in stond!

Mijn broer Sjaak en ik zaten al vroeg op het kleuterschooltje bij de dames Aaftink aan het Kerkplein. Er zaten veel kinderen op. Met het

Sinterklaas- en kerstfeest werden de kinderen die ziek waren geweest en nog niet door weer en wind naar school mochten, door Aard Verbree of mijn vader met de postbakfiets van huis gehaald. Zo hoefden zij het feest niet te missen. Een leuke herinnering uit de jaren '60 betreft de introductie van de hoelahoep. De huisvrouwen gingen lijnen en bestelden een hoelahoep. Ik zie mijn vader nog door de wijk fietsen met een partij van deze hoepels om zijn nek, want op een andere manier waren ze niet te vervoeren. Ook de postbodes ontdekten de bromfiets, maar men moest eerst een bromfietsexamen afleggen voor men de wijk in mocht. Dit versnelde de

*Postkoets in Abcoude tijdens het 900-jarig bestaan van Abcoude en Baambrugge. De postbodes zijn A.Grootendorst en J. Koopmanschap.
Foto Paul Ridderhof*

postbezorging in de buitenwijken aanzienlijk. Aan het eind van de dienst kwamen de postbodes nog weleens bij elkaar bij de Wakende Haan om nog even voor het eten bij Ries Uiterwaal een borrel te drinken. Er zat dan een gemêleerd gezelschap in uniform aan de bar en daar schoof Leo van Etten in zijn begrafenispak of als ijscoman bij aan. Het zijn van die leuke jeugdherinneringen die je nooit meer vergeet.

De PTT werd in 1989 geprivatiseerd. Het postkantoor werd verkocht en in 2004 door Brunsbouw verbouwd tot apotheek, naar ontwerp van architect Cor Mastenbroek. Het postagentschap deed op de Hoogstraat zijn intrede. Ook kwamen er grote veranderingen in de postverzorging en het telefoonverkeer en de telex namen een grote vlucht. Nu lopen we allemaal met een mobiele telefoon en gaat er steeds meer per mailverkeer. De computer en internet zijn niet meer weg te denken.

Ton Pepping

Bronnen:

Archief van de Historische Kring Abcoude-Baambrugge; archief van de familie Pepping S. Boerdam, *Zo'n andere tijd. Een beeld van Abcoude/Baambrugge 1900-1925* (Abcoude1999)

M. Bous e.a., *Abcoude. Geschiedenis en architectuur* (Utrecht 2009)

W.W. Timmer, 'Historische panden: Stationstraat 17 – Abcoude', *Angstelkroniek* 27 (december 2007) 321-324

VAR-archief familie Trouw

Met dank aan A. Rossino-van Teeseling, L. Boot en mw. Graalman.

De postbode G. Kraal voor de smederij van Aaftink in de Stationsstraat.

Kinderleven in een verzuilde maatschappij

De in de negentiende eeuw begonnen verzuiling, die tot een ware schoolstrijd leidde, heeft tot ver in de twintigste eeuw doorgewerkt. Ook in Abcoude is dat van grote invloed geweest.

De in 1806 aangenomen onderwijswet stelde onder andere dat onderwijs openbaar moest zijn en zich moest richten op alle maatschappelijke en christelijke deugden. Bijzonder onderwijs was alleen toegestaan na toestemming van de overheid. Hier kwam al spoedig hevig verzet tegen, hetgeen uiteindelijk resulteerde in de onderwijswet van 1857. Bijzonder (=confessioneel) onderwijs werd daarin wel toegestaan, maar kreeg geen subsidie van de overheid. Pas in 1917 werd bijzonder onderwijs ook financieel gezien gelijkgesteld met het openbaar onderwijs. In de tussentijd werden overal in Nederland christelijke scholen opgericht. In Abcoude kwam in 1876 een bewaarschooltje in de Stationsstraat 15 (nu 37), en in 1881 werd de Christelijke Nationale School (CNS) geopend op Kerkplein 15, achter nrs. 16-17. Katholiek onderwijs werd in 1901 mogelijk door de vestiging van een zusterhuis voor de Zusters van de Congregatie der Zusters van de Christelijke Liefde, Dochters van het Kostbaar Bloed, in de Kerkstraat, in de volksmond 'het Klooster' genoemd. In het zusterhuis kwam een katholieke meisjesschool, een bewaarschool en een naaischool voor de oudere meisjes. Deze bewaarschool was gemengd, maar de oudere jongens moesten gebruik blijven maken van de openbare school.

In 1922 verhuisde de CNS naar een nieuw gebouw aan Blomswaard en de openbare school betrok in hun plaats Kerkplein 15. In 1927-28 werd er eindelijk ook voor de katholieke jongens een school gebouwd, en wel achter Kerkplein 28. Het leerlingenaantal op de openbare school liep door deze verzuiling steeds verder terug, en in 1939 werd de school opgeheven.

De vraag is hoe al die inspanningen van ouders, overheid en kerk van invloed zijn geweest op de kinderen, om wie het uiteindelijk draaide! Wat hebben zij meegekregen van die segregatie in het onderwijs in Abcoude, wat voor invloed had het op hun dagelijkse leven?

Een aantal kinderen uit de periode vlak voor en tijdens WO II, nu vier dames en een heer op leeftijd, heeft geprobeerd daar een antwoord op te geven: Christine van Schalkwijk-Werneke (1922), Tinie Stolker-van den Hoek (1927), Lien Vos-van Gortel (1931), Ad van Kalmthout (1932) en Jannie van der Klok-Visser (1935).

De kinderen van het gezin Visser. Jannie staat vooraan, tweede van rechts.

De bewaarschool

Alle vijf gingen naar een kleuterschool, of bewaarschool zoals het in die tijd werd genoemd. Maar wel naar een school met een ideologie waar de ouders achter stonden.

Voor Lien van Gortel betekende dat dat ze helemaal naar Amsterdam moest. Haar ouders wensten voor hun kinderen namelijk openbaar onderwijs. En die was er voor kleuters niet in Abcoude, terwijl de lagere school al enige tijd een kwijnend bestaan leed.

Jannie Visser werd geboren in een gereformeerd gezin met acht kinderen. Het was vanzelfsprekend dat Jannie bij de dames Aaftink in de Stationsstraat naar de christelijke bewaarschool ging, ook al waren de dames hervormd. De dames Aaftink waren geliefd bij de kinderen. De klas begon 's ochtends met een gebedje en dan een kinderliedje. Daarna werd er geplakt, geknipt en getekend. Ook werden er matjes gevouwen en gevlochten. Nadat de noodlijdende openbare school was opgeheven, vestigde de christelijke bewaarschool zich in het pand Kerkplein 15.

Katholieke kinderen gingen naar de bewaarschool bij de nonnen in de Kerkstraat. Zo ook Tinie van den Hoek. Hoe de kleuters de dag doorbrachten bij zuster Delphina weet ze nog precies. De dag begon met een gebed, daarna deden de kinderen

Het katholieke bewaarschooltje in de Kerkstraat. Tinie staat helemaal achteraan, in de hoek bij de plant.

De Kerkstraat met 'het klooster' ingeklemd tussen de schoollokalen.

allerlei werkjes, zoals muizenrapjes vlechten, kraaltjes rijgen of lapjes uitrafelen. De dag werd altijd afgesloten met weer een gebed.

Ook Ad van Kalmthout herinnert zich nog de lieve nonnen en het uitrafelen van de lapjes, waarvan hij niet begreep waarvoor dat diende. Christine Werneke wist dat nog wel: de rafels werden als vulling gebruikt voor speldenkussens, popjes en dergelijke.

Ad, wiens vader automobielhandelaar met een garage was, weet nog dat de kinderen voor de bewaarschool eenmaal per maand 25 cent schoolgeld moesten meenemen. Ook dat hij vaak buiten de lijntjes kleurde en dat mocht niet. Christine vond de nonnen lief en de kinderen konden leuk spelen.

De lagere school

Lien van Gortel ging naar de openbare lagere school in Amsterdam. Aan het begin van de oorlog reisde Lien samen met haar broer met de trein. Ze was niet de enige scholier uit Abcoude die daar naar de lagere school ging. Ook uit Baambrugge, Loenersloot, en nog verder, Breukelen, reisden kinderen per trein naar Amsterdam. Lien herinnert zich de zusjes Kappeijne van de Coppello, die vanuit Baambrugge dagelijks op een tandem hijgend kwamen aangefietst, in de hoop de trein te halen. In Amsterdam had Lien een fiets staan. Tussen de middag gingen de kinderen naar huis. Maar kinderen van buiten de stad, de 'buitenkinderen', werden dan verzameld in een lokaal, waar ze hun boterham konden opeten.

Tinie van den Hoek en, vijf jaar eerder, Christine Werneke, bleven bij de nonnen in de Kerkstraat, maar nu in het hoofdgebouw. De jongens moesten naar de RK jongensschool aan het Kerkplein. Elk schoollokaal herbergde twee klassen. In klas 3/4 kregen ze les van Grada Vis (Gradvis, zeiden de kinderen), die zelf geen non was. Klas 5/6 kreeg les van zuster Plechelma, die tevens hoofdonderwijzeres was. Zuster Brigitta was de werkzuster: zij maakte 's ochtends de kachels aan en maakte ook de school schoon. Ook de

naaischool had een eigen zuster, zuster Gregoria. Een of twee keer per week kregen de kinderen om half vier 's middags breiles. Tinie was daar heel goed in. Ze heeft zelfs eens een plooirok gebreid.

De schooldagen begonnen met een schoolmis om acht uur 's ochtends, in de kerk. Meisjes moesten daar hun hoofd bedekken en Christine herinnert zich nog de zelfgehaakte mutsjes die de meisjes ophadden. Tinie weet nog dat de kinderen geen kussentje mochten om op te knielen. Daarna gingen ze naar de klas, met eerst een gebed en dan volgden de lessen. Er werd veel gezongen.

Eens per jaar was er een 'kindheidsoptocht', voor de missie. In een lange stoet liepen de kinderen, verkleed als witte non, zwarte non of als Chinees, en met de bruidjes voorop, twee keer het kerkhof rond, zingend: *"De kindheid viert vandaag weer feest, wij allen hier vergaard. Wij hebben voor 't Chinese kind een offertje gespaard. De kindheid moge groeien, dat allemaal wensen wij. Het brengt wat grote vreugde, het maakt hen o zo blij"*. Op school en in de kerk stonden collectebusjes, voor de missie.

Gymles kregen de kinderen op het schoolplein. Christine vond deze nonnen, in tegenstelling tot die van de bewaarschool, streng en sommige gewoon niet aardig. Zij had in die tijd gymles van juffrouw Diederich (juf Died), die droeg altijd een ring met grote steen, en als je iets verkeerd deed dan stompte ze met haar vuist met ring tegen je bovenarm. Handwerken deed Christine graag en ze bleef graag na schooltijd nog een uurtje na om te handwerken bij zuster Lidwina. Maar wel tegen betaling.

Jannie Visser ging naar de Christelijke Nationale School in Blomswaard, de CNS, voor zowel hervormde als gereformeerde kinderen. Het onderwijs was streng en ordelijk. In die tijd was het heel normaal dat kinderen gecorrigeerd werden met een tik op hun vingers. Sommige leraren op de CNS waren hervormd. Jannie merkte wel verschil op: ze zag dat er weleens een hervormde leerling werd voorgetrokken. De lesochtend werd begonnen met een gebed, daarna werd er gezongen, dan werd een verhaal uit de bijbel voorgelezen en daarna begon de les. Voordat de school uitging werd er een dankgebed gesproken. Schrijven deden de kinderen de eerste paar jaar met griffel en lei. Daarna pas met een kroontjespen. Jannie herinnert zich vooral juffrouw Hapé, die erg geliefd was. Op het welzijn van de kinderen werd goed gelet. Regelmatig kwam zuster Saraber langs voor luizencontrole en om te zien of de kinderen wel schone handen hadden.

Na de bewaarschool ging Ad van Kalmthout naar de RK jongensschool aan het Kerkplein 28. Daar zaten zonen van middenstanders en veel boerenjongens op. Klas 3/4 had meester Naber, en

klas 5/6 meester Nijman. Meester Nijman was erg streng. De jongens werden gecorrigeerd met een tik van het handvat van de schoolbel, die meester Nijman dan bij de klepel vasthield. Als je links was en probeerde links te schrijven kreeg je een tik met de lat. Ook werd je wel aan je oren getrokken. Gymnastiek werd gegeven op het schoolplein. Soms werd er een houten bank geplaatst en daar moest je dan hink-stap, dan weer met het linker-, dan weer met het rechterbeen, overheen lopen. Ad herinnert zich dat sommige boerenjongens niet wisten wat links en rechts was. De meester raadde dan aan om zich als ezelsbruggetje voor te stellen dat links een hooibaal was en rechts een strobaal. De ouders van Ad wilden dat hij na de lagere school naar de hbs zou gaan. Toen hij naar de zesde zou overgaan raadde meester Nijman aan om hem van school te halen om in Amsterdam de lagere school af te maken: het niveau van de katholieke jongensschool sloot niet voldoende aan bij het voortgezet onderwijs.

Geloof en middenstand

Het gezin van Jannie kerkte in het gereformeerde kerkje op de Voordijk. De gereformeerden hadden geen zondagsschool. Maar de ouders van Jannie hadden zo hun eigen opvatting daarover: de kinderen moesten toch naar zondagsschool en zij gingen daarvoor naar de hervormde kerk. Moeder

werd daar op aangesproken: "Wat doet u nu?" Dan antwoordde ze: "Omdat daar het Woord Gods wordt gebracht".

Zij deden het liefst boodschappen bij geloofsgenoten, dus gereformeerden. Maar heel erg strikt werd daar niet de hand aan gehouden. Dat kwam ook omdat veel winkeliers nu eenmaal hervormd waren.

Bij welke kerk de winkeliers hoorden maakte ook de ouders van Ad niets uit. Sommige winkeliers zelf maakten daar soms wèl een probleem van: "Moet u niet eigenlijk aan de overkant zijn?", maar daar trokken ze zich niet veel van aan. De ene keer kochten ze brood bij Pompe, de andere keer gewoon bij Moen.

Ook bij Christine thuis en in het gezin van Tinie werd er wat de middenstand betreft nauwelijks onderscheid gemaakt. Boodschappen werden gedaan bij winkeliers van alle gezindten.

Sport en spel

Ad speelde in de Laan van Binnenrust met de daar wonende kinderen. Het maakte niet uit wat hun geloofsovertuiging was. De verzuiling leefde niet zo voor de kinderen. Er werd natuurlijk wel kattenkwaad uitgehaald, zoals belletje trekken.

Als de kinderen een ijsje mochten, gingen ze naar Van Etten, de melkwinkel op Kerkplein 7. Buiten stond een ijskar met ijs van de MOBA (merk

De eerste en tweede klas van de RK meisjesschool. Op de bankjes liggen de leesplankjes.

De Voetbalclub Abekewalda bij een uitwedstrijd, met André Lens als begeleider. Ad staat achteraan, tweede van rechts.

Pinguin) met een bel. Als de kinderen aan de bel trokken kwam Van Etten snel uit de kroeg van Uiterwaal, maar via de andere deur, zodat hij kon zeggen dat hij in de winkel eventjes moest bellen. Vanaf zijn tiende zat Ad op de katholieke voetbalclub Abekewalda. Een eigen veld was er niet, dus werd er gevoetbald op het weiland van Schoenmaker langs de Stationsstraat. Het was oorlog, en dus was er niet veel te krijgen. De jongens droegen een gewoon wit overhemd, een zwart broekje en schoenen die voorhanden waren, soms zelfs met aan elke voet een ander soort. Voordat de jongens konden beginnen moesten eerst de pinken van het land worden gejaagd en de koeienvlaaien weggeschept. Als de bal in de sloot terecht kwam was-ie uit. Handen wassen deed je in een emmer met water. Ook op het weiland achter de school, waar nu Achter de Kerken is, werd gevoetbald. Ad speelde ook waterpolo in het zwembad, onder toezien van meester De Bruin. De protestanten hadden hun eigen club: de Abcouder Sport Club (ASC), daarmee kon je tafeltennissen.

Jannie was dol op zwemmen, ze ging vaak 's ochtends heel vroeg vóór schooltijd. Speelgoed had ze niet veel, maar dat was niet erg. Als ze iets nodig hadden voor hun spel liepen de kinderen weleens langs de vuilnisbelt op de Winkeldijk, en zochten daar naar dingetjes die ze konden gebruiken, voor hinkelen bijvoorbeeld. Lien kon goed zwemmen en had samen met haar broer een kano. Toen er een bom was gevallen bij

de Eendracht, waardoor de waterleiding sprong, peddelde Lien met haar broer via de Angstel zo dicht mogelijk naar het Kerkplein, waar een Nortonpomp stond, om water te halen. Dat was nog een heel wankel gedoe, met die zware emmers in de kano!

Er was ook toen jaarlijks kermis rondom de paardenmarkt. Er waren olieballen, er was een zweefmolen en op Blomswaard was er ringsteken op het niet-gezadelde paard. Ook tobbesteken, herinnert Lien zich. Voor de kleintjes was er 'vlaggetjes steken' en voor de volwassenen 'dames kruien'.

Christine speelde wel met protestantse kinderen, want buiten spelen deed je eigenlijk altijd alleen met kinderen uit je eigen buurt of straat. Spelen bij elkaar thuis was geen gewoonte. Kinderen ontmoetten elkaar op straat of bij het sporten. Christine was ook lid van de Vereniging voor Katholieke Jonge Meisjes (KJM). Het clubhuis was boven in het patronaatsgebouw in de Kerkstraat. Er werd geknutseld, maar ze gingen ook spoorzoeken. Als de meisjes een jaar of vijftien waren gingen ze naar de Katholieke Jonge Vrouwenvereniging (KJV). Christine roeide ook en in de winter schaatste ze op het meer. Ze herinnert zich nog kapelaan Kroon, die vooral bij de meisjes erg geliefd was, zwierend op de schaats met een hele rits meisjes achter zich.

De vrouw van dokter Van Doorn leidde een operette gezelschap. Elk jaar was er twee avonden achter elkaar een uitvoering in het Amsterdams

Koffiehuis. De tweede avond was er dan een bal na. De leden waren allemaal kinderen uit het dorp. Ook Christine deed mee. Zij weet nog de uitvoering van 'Goudhaantje en de Troubadour' in 1936. Alle kinderen waren mooi gekostumeerd en mevrouw Van Doorn zat achter de piano. Geen wonder dat die erg geliefd was!

Ook Tinie speelde buiten schooltijd veel op straat, met kinderen uit de buurt. Van huis uit werd er niet moeilijk gedaan over spelen met kinderen van ander gezindte. Het waren de typische spelletjes uit die tijd: verstoppertje, krijgertje, bokspringen, hoepelen, tollen en touwtje springen.

Van het dorpsleven herinnert Tinie zich de dorpsomroeper, Manus Vermolen. Die kwam aanzeggen als er iemand was overleden. Hij belde dan aan en sprak dan de woorden (die hij van een kaart las): "De familie... laat weten dat er heden is overleden... op de leeftijd van... jaar". En dan eindigde hij altijd met de verzuchting: "Erg hè!". De kinderen wisten dat hij dat altijd erbij zei, en lagen dan plat van het lachen.

Soms zagen de kinderen hoe iemand door de dorpsagent ingerekend en naar de cel onder de toren gebracht werd. De kinderen liepen er dan joelend achteraan. Het geven van bijnamen kwam veel voor. Niet altijd waren die namen even aardig, maar soms wel vriendelijk, zoals 'poppemarietje' en 'popperoeltje'.

Kinderen tijdens de oorlogsjaren

De oorlogsjaren gingen aan Tinie niet ongemerkt voorbij. Het gezin kreeg inkwartiering van de Duitsers. Die verbleven beneden, het hele gezin boven. Maar toen de benedenverdieping door de inundatie onder water kwam te staan vertrokken de bezetters. Het gezin moest met behulp van planken de woning in en uit. Tijdens de hongerwinter is Tinie samen met een vriendin helemaal naar Wehl, bij Doetinchem, gelopen om eten te halen. Ze was toen 17 jaar. Ze hadden een handkar bij zich, en een brief van de pastoor, waarin hij vroeg om onderdak voor deze twee katholieke meisjes.

Kinderspelen in de jaren '30. Hardlopend Ankie van Doorn en met hoed is Jan Trouw.

Kinderen uit de Stationsstraat vieren de bevrijding.

Ook Jannie herinnert zich van de oorlog nog hoe zij, als vijfjarige, allemaal vliegtuigen zag overkomen toen de oorlog uitbrak. Zij was altijd een klein, mager meisje. Ze mocht daarom in de oorlog elke ochtend, voordat ze naar school ging, even binnenkomen bij schildersbedrijf Van Walbeek aan het Kerkplein. Daar kreeg ze dan een bordje pap. En bij bakkerij Rozenboom op de hoek kregen de kinderen 's ochtends vroeg weleens een 'kapje brood' toegestopt. In 1943 verhuisde het gezin naar het Kerkplein. Ook hun woning in de Kerkstraat was onbewoonbaar geworden doordat de hele benedenverdieping onder water stond. Eens per week ging Jannie, na schooltijd, naar de breischool van de dames Aaftink. Door de oorlog was er gebrek aan breiwol. Dus breiden de meisjes met verbandgaas! Soms kwam de dorpsomroeper langs met zijn klepper en riep: "Vlees van de vrijbank!" De vrijbank was een ruimte op de Meerweg, waar een beest dat dood was gegaan, werd geslacht en waar je vlees kon afhalen.

Jannie weet nog precies het moment dat Abcoude bevrijd was. Ze werd 's ochtends vroeg om 5 uur wakker van geroep buiten: "De oorlog is voorbij!". Als je elke dag naar school gaat in Amsterdam, dan ben je toch minder bezig met wat er in je eigen dorp gebeurt. Zo heeft Lien het in elk geval wel ervaren. Zij had een kinderfiets. Toen er geen treinen meer reden, was ze erg veel tijd kwijt met de fietstocht naar school en terug. Het liefst fietste ze vlak langs de spoorlijn en merkte dan de plantengroei op die, omdat dijklichamen van de spoorweg uit zand bestonden, zo anders was dan die in Abcoude zelf. Ze weet het nog precies: teunisbloemen en gele toorts. Die belangstelling had ze gekregen door de lessen op school, waarbij planten werden gedetermineerd met behulp van de flora van Heimans en Thijsse. Angstig was het als vliegtuigen overvlogen of als er luchtalarm was. Dan moest ze in een greppel wegduiken. Na de lagere school ging Lien naar het Amsterdams Lyceum. Op maandag 12 maart 1945, op weg naar school, werd Lien, samen met een grote groep

voorbijgangers die op weg waren naar hun werk, bij het Eerste Weteringplantsoen door de Duitsers tegengehouden. Men moest tegen wil en dank aanzien hoe dertig gevangenen uit het Huis van Bewaring door de Duitsers werden gefusilleerd. Christine herinnert zich hoe soms de vliegtuigen van de Engelsen overvlogen. Dan hoorde ze het geknetter van afweergeschut van de militairen die op de Winkeldijk zaten.

In 1944 werden zestig Russische krijgsgevangenen ondergebracht bij de nonnen in 'het Klooster'. De meisjes werden gewaarschuwd: "Kijk uit, blijf bij ze uit de buurt." Bij de Duitse militairen zaten soms best leuke jongens om te zien. Maar naar ze lachen, dat kon niet. Treurig, vindt Christine het, hoe na de bevrijding vrouwen werden kaalgeschoren en te kijk gezet. In een dorpsgemeenschap weet iedereen wie je bent en blijft dat altijd aan je kleven.

Ad herinnert zich nog het moment van de mobilisatie in 1939. En in 1940 trokken de Duitsers Abcoude binnen. Voor jongens van Ads leeftijd was dat een opwindende gebeurtenis. Vanaf het terras van hun huis bekeek hij het 'machtige schouwspel' toen legerwagens de Laan van Binnenrust binnenreden. Het garagebedrijf van Ads vader werd gevorderd door de Wehrmacht en er werd een Duitse werkplaatschef aangesteld, en ingekwartierd bij het gezin. Willi bleek een vriendelijk, normaal mens te zijn, die langzamerhand vertrouwd raakte met het gezin. Al de eerste keer dat hij kwam bracht hij een

aantal schollen mee voor zijn gastfamilie. Ook daarna bleef hij zich inzetten om eten voor het gezin te 'regelen': de bruinhemden die in het buurhuis van de familie Van Gortel zaten kregen met een wagen eten aangevoerd. Willi hielp dan met uitladen en zorgde dat Ad vlakbij stond, zodat hij hem ongezien brood of andere etenswaar kon toestoppen. Ook verwisselde hij 's nachts stiekem nieuwe banden van een Duits voertuig voor oude exemplaren uit de garage. De vriendschapsband die in de oorlog met Willi werd opgebouwd bleef tot aan diens dood bestaan.

Gay Jannette Walen

Met dank aan: Jannie van der Klok-Visser, Christine van Schalkwijk-Werneke, Tinie Stolker-van den Hoek, Lien Vos-van Gortel en Ad van Kalmthout.

Literatuur:

D.G. Carasso en M. Carasso-Kok, *Abcoude en Baambrugge 900 jaar* (Abcoude 1985)

D. de Jooide, W. Dijkhuizen, *'Van griffel en lei ... spattende kroontjespen tot balpen en schooltelevisie'. 100 jaar Christelijk onderwijs in Abcoude 1878-1978* (Abcoude 1978)

W. Timmer, *Kroniek van Abcoude en Baambrugge* (Hilversum 2010)

Uitvoering van de operette 'Goudhaantje en de Troubadour' in 1936. Christine zit vooraan, tweede van links.